

Aftonbladet behövs om sanningen ska fram

AFTONBLADET

Särtryck ur Aftonbladet av en serie artiklar i mars 1979

**DETTA
FÅR VI
ALDRIG
GLÖMMA**

Det finns artiklar som borde få leva längre än de korta, intensiva timmarna i en färsk kvällstidning.

Du kanske själv har känt så någon gång. Du har sparat en tidning eller rivit ur artiklar.

Den här gången handlar det om artiklar som vi på Aftonbladet vill hjälpa våra läsare att spara. Vi tycker helt enkelt att de är för viktiga för att slängas och glömmas bort.

Artiklarna handlar om Förintelsen. Förintelsen av sex miljoner judar i Europa. De pub-

licerades i samband med visningen av TV-serien "Förintelsen" i mars 1979 och ville upplysa om verkligheten bakom serien.

De innehöll skakande fakta om hur det gick till när judarna förföljdes och förintades. De berättade om Sveriges, inte alltför ljusa, roll i skuggan av förintelsen. De berättade om den fortsatta förintelsen, den som pågår inför våra ögon. Just nu.

Det är därför vi på Aftonbladet ger ut detta särtryck.

Dödens kolonn på avlastningsplatsen i Auschwitz. Om någon timme är dessa åldringar, mödrar och barn mördade. Dag ut och dag in vandrade offren in i gaskamrarna. 2,5 miljoner judar steg av tåget i Auschwitz för att aldrig komma därifrån.

FÖRINTELSEN

Det totala brottet: En ändlös rad av judar förs till Hitler-Tysklands gaskamrar. Hur kunde det hända? Hur kunde

miljoner judar avrättas utan att världen reagerade? Läs den skakande skildringen om vad som hände. Och glöm det inte!

Av GÖRAN ROSENBERG

I januari 1942 rullar ett godståg in på järnvägsstationen i den lilla polska staden Oswiecim, sex mil sydväst om Krakow. De bruna, låsta vagnarna förs diskret in på ett stickspår vid en avlastningskaj.

Uniformerade SS-män omringar snabbt tåget, några skarpa kommandorop ljuder på tyska, vagnsdörrarna öppnas och lasten tumlar ut.

Det är människor. Människor i alla åldrar. Barn och vuxna. Kylan och rädslan för det okända håller dem tätt samman. På deras kläder sitter en stor gul stjärna fastsydd.

En SS-man håller tal och pekar bort mot ett litet hus med en hög skorsten på. Där ska de duscha, och sedan ska de få mat och börja arbeta.

Villigt sätter sig kolonnen i rörelse. Ingen anar ännu oråd. Inte förrän dörren till "duscharummet" skruvas igen utifrån och gasen börjar förlama andningen.

En halvtimme senare är alla döda. Gasade till döds i koncentrationslägret Auschwitz' första provisoriska gaskammare.

I detta gudsförgätna hål på jorden, på några futtiga hektar med namnet

Auschwitz, skulle så småningom två och en halv miljon judar komma att mördas, förintas. Tåget från Katowice i januari 1942 var bara början. I tre år skulle den kväljande röken från krematoriernas skorstenar vittna om Adolf Hitlers "slutgiltiga lösning" av judefrågan. Förintelsen.

Beslutet att utrota, döda, mördar varje judisk människa som kom i nazistiska händer, fattades slutgiltigt på sommaren 1941. Ordern kom med all säkerhet från Hitler själv, och vidarebefordrades i ett brev från riksmarskalk Hermann Göring till den för judefrågan ansvarige, Reinhard Heydrich, den 31 juli 1941.

Hittills hade "den slutgiltiga lösningen" varit oklar. Såväl Heydrich som Adolf Eichmann, den som så småningom verkställde utrotningsbeslutet, var inne på idéer om att tvångsevakuera judarna till ett bestämt territorium, exempelvis Madagaskar.

Men redan i ett tal i januari 1939 hade Hitler varit inne på tanken att judarna skulle förintas. Bara det blev krig. Och efter de tyska framgångarna och anfallet på Sovjetunionen sommaren 1941, var judarnas öde beseglat. "Den slutgiltiga lösningen" skulle bli ett massmord av dittills icke skådad omfattning.

Den tyska national-socialismen var redan från början starkt antisemitisk.

judefientlig. Nazisterna utnyttjade urgamla fördomar mot judarna för att mobilisera stöd. Judarna beskyldes för att ligga bakom allt jäkelskap i världen, från den ryska revolutionen och det tyska folkets elände till storkapitalismens härjningar.

Efter nazisternas maktövertagande övergick den antisemitiska hetspropagandan i obönhörlig handling. Hitlers propagandaminister Joseph Goebbels och den nazistiska tidningen Der Stürmer lyckades underblåsa den mest vidriga rasism mot judarna.

Redan i april 1933 iscensätts bojkotter av judiska affärer i hela Tyskland. S k arierparagrafer börjar utestänga judar från offentlig tjänst. Ariska rasbevis blir nödvändiga dokument för tillträde till jobb och studier.

FÖRBUD ATT GIFTA SIG MED JUDAR

1935 införs de beryktade Nürnberglagarna, rasistlagar som förbjuder äktenskap mellan judar och icke-judar. Överallt i städer och byar ökar den antijudiska propagandan. Genom ett utvecklat angiverisystem brännmärks "judeälskare". På stora plakat

meddelas på vilka gator judar bor och var judiska affärer finns. I hela samhället isoleras och avgränsas judarna: i skolor, arbete, kultur och idrott.

Natten mellan den 9 och 10 november 1938 organiserar nazistpartiet en våldsam judepogrom över hela Tyskland, den s k kristallnatten. 267 synagogor skövlas och bränns, otaliga affärer och hem krossas. 91 personer dödas och över 35 000 arresteras och sätts i koncentrationsläger.

Den 1 september 1939 anfaller Tyskland Polen och kriget är ett faktum. Den 21 september skriver Reinhard Heydrich, den i SS ansvarige för "judefrågan", ett hemligt brev till sina underhuggare. Han beordrar där att alla judar i Polen koncentreras i särskilda områden i de stora städerna. Judegettona ska bli ett första steg på vägen mot "en slutgiltig lösning av judefrågan".

Men gettona i Polen blir redan i sig en slutstation för många. I några få stads- kvarter spärras judarna in, många tvångsdeporterade och utblottade. Till de polska gettona anländer också deporterade judar från Tyskland, Tjeckoslovakien och andra länder.

Här går hundratusentals under av svält, sjukdomar, slavarbete

och avrättningar också innan själva utrotningsmaskineriet tagits i bruk. I Warszawas getto dog 1941 44 630 människor och mellan januari och oktober 1942 37 962 människor. I getto i Lodz steg dödstalet från 39,2 (per 1 000) 1940 till 159,8 1942. Gettona blev, som Goebbels uttryckte saken, döds-kistor (Todes-kisten), där sammanlagt 600 000 judar beräknas ha fått sätta livet till.

Efter det tyska överfallet på Sovjet är Hitlers utrotningsplan färdig för omedelbart verkställande. De första massmorden genomförs bakom de tyska linjerna i Ukraina och de baltiska staterna. Inom SS, den nazistiska våldsapparaten, upprättas särskilda kommandon med enda uppgift; att samla in och mörda judar. Ofta får de tyska SS-männen hjälp av lokalt upprättad milis.

Under 1941 och 1942 massakrerades en miljon judar av sammanlagt fyra olika sk k Einsatzgruppen.

I det ockuperade Kiev samlades judarna klockan 8.00 på morgonen den 29 september 1941. De hade hörsammat ordern om "förflyttning" och också tagit med sig pengar, dokument och kläder för resan.

Många släpar sitt bagage på kärror, ja en del har till och med husdjuren med sig. Ingen tror annat än att de ska ut på en resa. Allrahelst som samlingsplatsen ligger intill en järnvägsstation.

Vid en avspärrning avskiljs plötsligt de icke-judiska medföljarna. Beväpnade SS-män och ukrainsk milis stänger vägen bakom de judiska kolonnerna.

Men vägen går inte till stationen utan mot ett avskilt och kuperat område i närheten kallat Babi Yar. Kolonnen befinner sig plötsligt i en allé med båda sidor avspärrade av kedjor. Tempot ökar och människorna jagas ner mot alléns ände.

Sanningens minut är inne. Från området ekar nu gevärssalvor och dödsrop genom luften. Barn gråter. Hjärtslitande scener utspelas. Några försöker vända.

Men fällan har slagit igen. Offren beordras klä av sig och drivs därefter fram mot en gigantisk jättegrav där högar av kallnande kroppar redan lagrats. Framför graven står eller sitter exekutionsgrupper med maskingevär. Människorna tvingas lägga sig på de blodiga liken med ansiktet neråt. De som vägrar klubbas ner. Därefter skjuts de i bakhuvudet. Skikt efter skikt fyller graven i Babi Yar. Till natten faller.

Dagen efter skjuts de återstående. 33 771 judar mördades i Babi Yar.

Liknande massakrer ägde rum i hela det av Tyskland ockuperade Sovjetunionen. Den 31.1.1942 kan ett enda av Heydrichs mördarkommandon rapportera att 229 062 judar i de baltiska staterna likviderats.

Estland betecknas redan som "judenrein" - judefritt.

EUROPA SKA BLI JUDEFRETT

Den 20 januari 1942 samlas ett 20-tal höga nazistpampar till ett sammanträde med Reinhard Heydrich på Grosse Wannsee nr 56-58 i Berlin. Deras uppgift är att diskutera och organisera det fortsatta mördandet av sammanlagt 11 miljoner judar i Europa.

Dokumentet från konferensen finns bevarat för eftervärlden som ett skakande vittnesbörd över människoslakt.

Det var på det ockuperade Polens jord som nazisterna upprättade sina utrotningsfabriker, gaskammare och krematorierna. Dessa förintelsläger hade till enda uppgift att så snabbt och effektivt som möjligt bidra till "den slutgiltiga lösningen".

De sk koncentrationlägren ingick inte direkt i utrotningsprogrammet. Här mördades och torterades miljoner fångar i andra syften. Fasorna i

Buchenwald, Mauthausen och de övriga koncentrationlägren finns väl dokumenterade. Här företogs bland mycket annat grymma medicinska experiment med levande människor. Siffrorna vid förintelslägren på kartan anger det uppskattade antalet mördade.

tets urartning. Några av deltagarna i konferensen lever för övrigt ännu ostraffade i Västtyskland. Vid konferensen beslöts att Europa skulle genomkannas på judar, från väst till öst. Undan för undan skulle de samlas upp i de polska gettona för att där invänta "den slutgiltiga lösningen".

På den lista som bifogats mötesprotokollet och som räknar upp de framtida offren nämns även Sverige. Beräknat antal att utrota: 8 000.

Konferensdeltagarna ser inga större problem att få tag på judarna i de ockuperade länderna. Om Frankrike heter det:

"Gripandet av judar för evakuering ser av allt att döma ut att gå utan större svårigheter."

Så begär statssekreterare Dr Bühler ordet:

"Vi från generalguvernementet (nazistförvaltningen i de delar av Polen som inte införlivats med det tyska riket) vore tacksamma om den slutgiltiga lösningen av judefrågan kunde ta sin början hos oss. Transporterna är lätta och judarna måste snarast möjligt ut ur området. De är farliga smittbärare och det rör sig dessutom om 2,5 miljoner människor som till större delen är oförmögna till arbete."

Dr Bühler skall snabbt bli bönhörd. De polska judarna stod först på tur. Någon dag efter Wannsee-konferensen började evakueringen av de polska gettona. Dödsfabrikerna stod redo, en efter en.

Till den lilla byn Chelmno vid floden Ner hade SS-trupper kommit redan i november 1941. Utanför en obebodd herrgårdsbyggnad uppfördes två träbaracker och området inhägnades med taggtråd. Utifrån kunde ingen se att det här fanns en anläggning för massmord.

I januari 1942 anländer det första godståget på den smalspåriga järnvägen till byn. I de 20 vagnarna finns cirka 1 000 människor från det stora judiska getto i textilstaden Lodz. Människorna tror att de är på väg att kolonisera nya områden "i öster" och släpar därför med sig kläder, arbetsredskap, leksaker och värdeföremål.

I grupper om 150 förs de nyanlända in i herrgårdsbyggnaden för att "bada". I ett särskilt rum får de klä av sig och följer sedan några skyltar med texten "till badet" tills de kommer fram till en utgång och en väntande lastbil. SS-männen meddelar att de ska åka bil till badet. Lastutrymmet fylls och dörren stängs bakom dem.

LASTBILEN EN GASKAMMARE

Men lastbilen är ingen vanlig bil utan en gaskammare. Sedan motorn startat börjar avgaserna strömma in i det proppfyllda rummet. Kraftiga bultningar hörs. Kvävda skrik tränger ut. Ibland tar det en halvtimme innan allt är tyst. Bilen stannar vid en närbelägen skog, där de kvävda, blånande människoliken lastas ur och begravs i stora diken.

I Chelmno, eller som tyskarna föredrog Culmhof, mördades minst 360 000 judar, 5 000 zigenare och barn från den tjeckiska byn Lidtce.

Den 22 juli 1942 börjar evakueringen av getto i Warszawa, det största av dem alla med 489 000 invånare, av vilka 121 000 ditfraktats från andra delar av Polen och från Tyskland.

Från uppsamlingsplatsen lämnar godstågen dag efter dag mot "kolonerna". Än en gång den fruktansvärda lög-

na". Än en gång den fruktansvärda lögnen, de detaljerade föreskrifterna om medtagande av värdeföremål och arbetsredskap, ibland löften om extra matranson.

Visserligen hotas alla som uteblir av dödsstraff. Men ingen vill tro det värsta. Inte än.

Tågen från Warszawas getto går inte långt. 12 mil öster om staden, vid slutet av ett öde sticke, slutar resan. Härifrån reser ingen vidare. Bara gods-vagnar fyllda med skor, kläder, värdeföremål, hår och tandguld. Namnet på denna slutstation bör varje nu levande människa lägga på minnet. Treblinka.

I TREBLINKA ÄR KLOCKAN ALLTID TRE

Treblinka var inget koncentrationläger. Treblinka var ett förintelsläger. En dödsfabrik. Inget annat. Under loppet av två månader anländer hit 270 000 judar från Warszawas getto. Ingen kommer levande därifrån.

Tågsätten till Treblinka omfattade ofta sextio vagnar med upp till 6 000 personer. För att de anländande inte skulle drabbas av misstankar lät kommandanten i Treblinka, Kurt Franz, uppföra en falsk järnvägsstation vid avlastningsplatsen. En perrong byggdes upp och på långväggarna till några baracker lät han måla falska fönster, falska dörrar, en falsk biljettlucka och en klocka. I Treblinka slog klockan alltid tre.

För de svaga och sjuka fanns ett litet skjul med beteckningen sjukhus och en Röda Kors-flagga. På baksidan av "sjukhuset" stod några SS-män framför en grav.

De sköt patienterna i nacken med ett finkalibrigt vapen så att kropparna föll ner i graven av sig själva.

De övriga skulle först "avlusas" och kvinnorna därtill friseras à la Treblinka, dvs rakas.

Redan här började de mest insiktsfulla förstå. Och när de jagades ut på den sk himlavägen upp mot gaskammarna, behövde ingen tvivla. Med piskrapp och klubbslag hetsades de nakna människorna i snabb takt in i de slutna rummen. Kommandanten hade nämligen kommit på att andfädda judar dog snabbare än lugna judar. De som inte fick plats i första omgången tvingades att göra gymnastiska övningar i väntan på sin tur.

I de 13 gaskammarna kunde totalt 2 600 människor gasas ihjäl åt gången. Mordvapnet var avgaser från stora dieselmotorer utanför kamrarna. Två timmar efter ankomsten till station Treblinka var passagerarna döda.

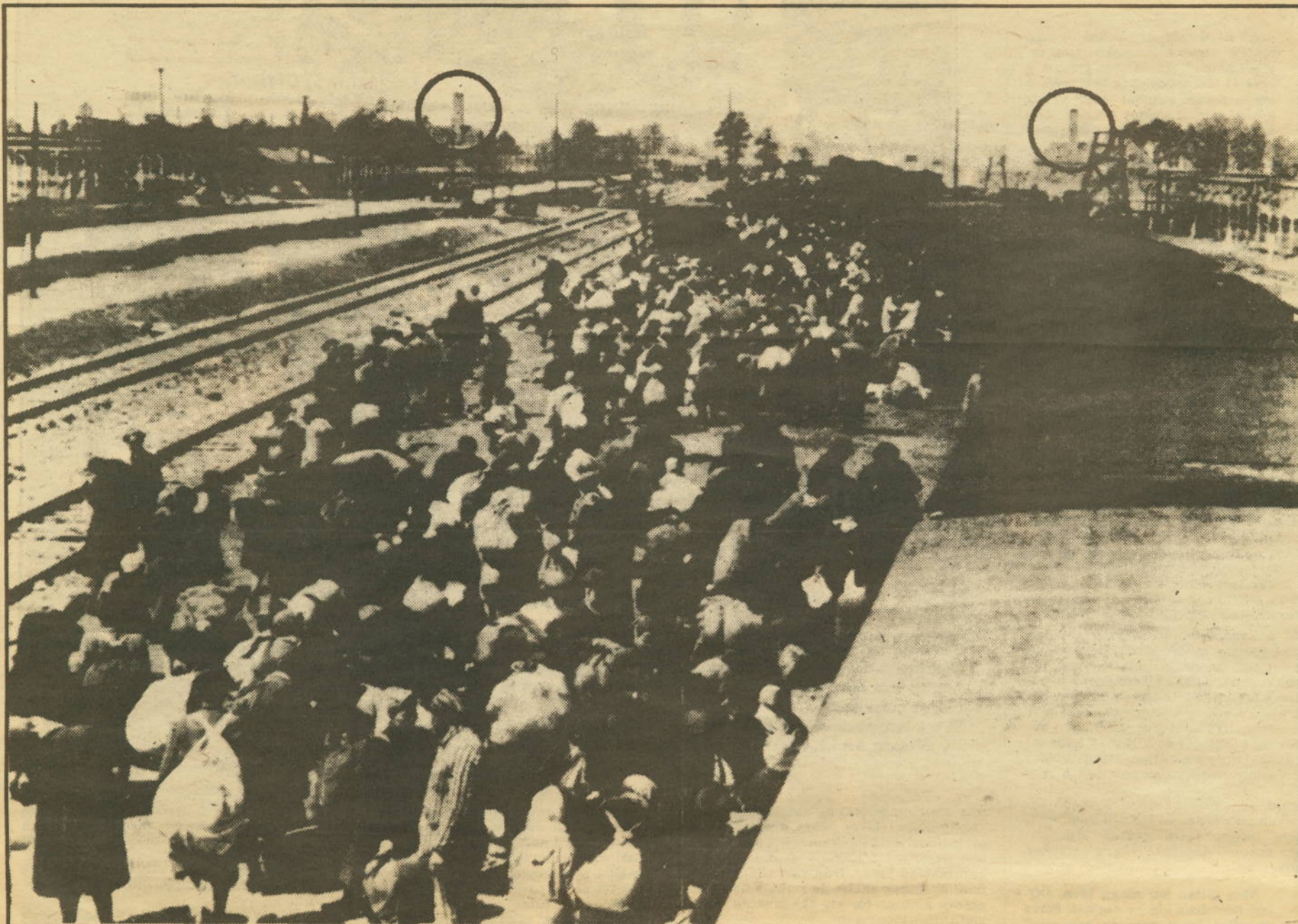
I Treblinka mördades inte bara Warszawas judar. Hit anlände Adolf Eichmanns godstransporter från hela Europa: från Tyskland, Österrike, Böhmen, Bel-

"ETT ÄROFULLT KAPITEL I VÅR HISTORIA"

"Jag vill här öppna ta upp ett ganska svårt problem. Oss emellan bör det kunna sägas utan omsvep, men offentligt får vi inget yppa. ... Jag syftar nu på evakueringen av judarna, utrotningen av det judiska folket. Det hör ju till de saker som lätt låter sig sägas - 'Det judiska folket ska utrotas', säger en partikamrat, 'det står ju i vårt parti-program, vi ska eliminera och utrota judarna'. Och sedan kommer de, alla de modiga tyskarna, och alla har de sin egen anständiga jude. Jodå, alla andra är svin, men det här är en prima jude. Alla som säger så har ingenting sett, ingenting utvärderat. Ni som sitter här vet vad det vill säga att se 100 lik i en hög, eller 500 eller 1 000. Att utvärdera detta och fortfarande - med undantag för vissa utslag av mänsklig svaghet - förbli anständiga, har gjort oss hårda. Detta är ett ärofullt kapitel i vår historia som inte har nedtecknats och som heller aldrig kommer att nedtecknas."

SS-chefen Heinrich Himmler i tal till SS-ledare den 4 oktober 1943.

Överblick över världshistoriens mest fulländade mordmaskin. Här ses en transport judar lastas av på perrongen i Auschwitz-Birkenau. Efter en snabb sortering leds 75-90 procent av de anlända i snabb takt upp mot de två hus med skorstenar, som syns inringade en bit bort. Om någon timme kommer dessa levande, ännu aningslösa människor att vara ihjälgasade, plundrade och förbrända till aska.

gien, Grekland och Bulgarien. I denna utrotningsfabrik mördades sammanlagt 800 000 människor. När gaskammarna gick för fullt kunde 24 000 människor gasas ihjäl på en enda förmiddag, från sju på morgonen till kvart över ett på eftermiddagen. 4 000 människor i timmen. Mer än en människa i sekunden. En människa, ett liv.

I november 1943 jämnades SS Treblinka med marken. Liken, som först begravts, togs upp och brändes på stora bål. Alla spår skulle utplånas.

Rena förintelseläger, utrotningsfabriker, uppfördes på flera ställen i det ockuperade Polen. På dess järnvägar trängdes nu dödstågen med krigstransporterna.

LIKEN PLUNDRAS

Under 1942 och 1943 stiger antalet offer till miljoner. I dödslegron går dieselmotorerna varma.

Under några få månader 1942 möter 600 000 judar gasdöden i den lilla byn Belzec i östra Polen.

Från maj 1942 till november 1943 anländer 250 000 offer per tåg till dödslegron Sobibor. Många av transporterna kommer från Österrike, Tjeckoslovakien, Frankrike och Holland. Det totala antalet mördade var antagligen högre eftersom offer anlände också till fots och per lastbil.

I Majdanek, ett kombinerat koncentrations- och utrotningsläger utanför Lublin, beräknas 360 000 människor ha mördats. 18 000 judar massakrerades under en enda dag, den 3 november 1943. Tyskarna kallade händelsen "skördefesten" och medan massakern pågick genljöd Majdanek av sprittande högtalar-musik för att dölja maskingevärssalvorna.

Överallt plundrades liken systematiskt på allt av värde. Guldtänder drogs ut, håret klipptes av, alla värdesaker togs om hand. Och vid förbränningen av kropparna tog man ibland hand om fetet för tvättillverkning.

Denna nazistiska plundringsaktion utan like går i historien under namnet "aktion Reinhard" efter Reinhard Heydrich. Oskattbara rikedomar forslades på detta sätt till kassakistorna i Berlin eller hamnade i privata SS-pampars fickor.

Om någon timme är dessa människor förbrända till aska

AUSCHWITZ — HELVETET PÅ JORDEN

Siffror bedövar och låter oss förtränga. Vad döljer sig bakom Treblinkas 800 000 döda? Eller Sobibors 250 000? Män, kvinnor och små barn som ända in i det sista, fram till gaskammarens tröskel, inte vill tro att detta var möjligt.

Men deras död var planerad och förberedd in i minsta detalj.

De hade sedan länge upphört att behandlas som människor. De var inte ens djur. De var nummer, kollin, som skulle förintas i mån av tillgång på godsvagnar, gaskammare och krematorier.

Som en evig symbol för detta mordmaskineri bortom all mänsklig föreställningsförmåga står namnet Auschwitz.

Om helvetet Auschwitz finns vittnesmål som är på gränsen till det uthärdliga. Att i en tidningsartikel ens försöka beskriva detta inferno av död, tortyr, svält, förnedring och massutrotning är meningslöst. Litteratur saknas inte.

På denna dimmiga, sumpiga slätt i sydvästra Polen mördades på några få år över fyra miljoner människor. De dog inte i krig, de omkom inte i någon naturkatastrof. De mördades! Av dessa fyra miljoner var cirka 2.5 miljoner av judisk härkomst.

På sommaren 1942 förvandlades Auschwitz till hjärtat i judeutrotningsmaskineriet. Hit kom de största transporterna, här byggdes de största gaskammarna och de största krematorierna.

För att kunna rationalisera mordandet byggdes ett stäckspår från järnvägsstationen i Auschwitz som ledde rakt in i det nya utrotningslägret Auschwitz II eller Birkenau. Vid slutet av spåret fanns en plattform där de ännu aningslösa offer

ren radades upp. Innan de ännu hunnit vänja sig vid ljuset hade män skilts från hustrur, fäder från barn. Äodelarna som medtagits för "koloniseringen" travades i högar.

En SS-läkare genomförde sedan de berömda selektionerna. De som skulle gå direkt i gaskammarna visades åt vänster. De som skulle få arbeta till sig någon månads frist visades åt höger. Sjuka, äldre och kvinnor med barn visades nästan undantagslöst åt vänster.

Man räknar med att mellan 75 och 90 procent av de ankommande judarna gick rakt i döden.

FYRA GASANLÄGGNINGAR OCH KREMATORIER

På våren 1943 fullbordades dödsfabriken i Birkenau i och med idrifttagandet av fyra nybyggda gasanläggningar med tillhörande krematorier. De var belägna i några idylliska trädgångar omedelbart norr om avlastningsrampen. Utvändigt såg de ut som bondgårdar, om än med onormalt höga skorstenar.

Dödskolonnerna fördes direkt från plattformen in i jättelika underjordiska omklädningsrum i direkt anslutning till gaskammarna. I de två största kamrarna kunde 3000 människor åt gången pressas in. Vid hård belastning fick offren hålla upp armarna för att kunna packas tätare. Barnen slängdes in ovanpå. Ovanför gaskammarna låg sedan förbränningsugnarna, levererade av den tyska firman J A Topf & Söhne.

Ugnarna kunde sammanlagt förintta 8000 kroppar per dygn. Vid stora transporter räckte dock inte ugnarna till och lik fick därför brännas utomhus. Sommaren 1944, när nära 400 000 av Ungerns

judar fördes till lägret, mördades och brändes på ett enda dygn 24 000 män, kvinnor och barn. 2000 människor i timmen. 6-12 kg av blåsyrepreparatet Cyklon B gick åt vid varje sådan storgasning. 1942-43 levererades nära 20 ton Cyklon B till Auschwitz av firman Tesch und Stabenow

Efter varje gasning luftades kammaren ut med särskilda fläcktar, kvinnornas hår skars av, guldtänder drogs ut. På 20 minuter var kropparna förvandlade till aska som tillsammans med de maldade benresterna transporterades till en by i närheten och tipades i fiskdammar, spriddes över sumpmarkerna eller användes för att gödsla lägets åkrar.

I Auschwitz mördades människor från hela Europa. Inte bara judar. Också polacker, ryska krigsfångar, zigenare, nazimotståndare. De pinades ihjäl, hängdes, sköts, gasades, svält ihjäl, fick dödsinjektioner i hjärtat, kastade sig på den elektriska taggtråden eller hängde sig i sänggavlarna. Oräknliga dog i slavarbete på några av de tyska rustningsindustrierna kring lägret.

Sanningen om Auschwitz avslöjar den hemskaste av alla sanningar:

För mänsklig grymhet finns, under vissa förhållanden, ingen undre gräns. Ingen mänsklig hjärna, inte den mest besatta skräckskildrare eller helvetesmålare skulle någonsin ha kunnat uppfinna verkligheten i Auschwitz.

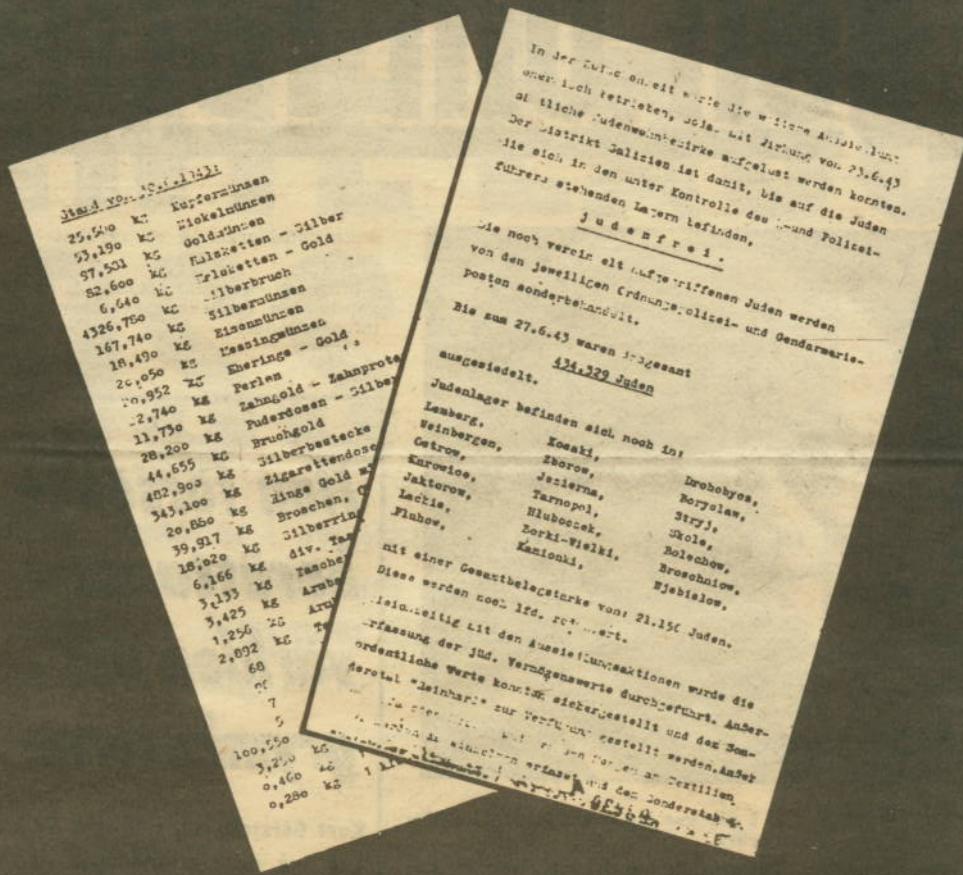
Men en dag fanns de där. Bödlarna, plågoandarna, mördarna. Mitt i vår egen civilisation. Innan vi ens hade förstått. Hur? Varför?

OMVÄRLDEN PASSIV MEN FÅNGARNA REVOLTERADE

1943 visste omvärlden vad som skedde. Men vägrade man att tro? Eller ville man inte? En judisk medlem av den polska exilregeringen i London begick i desperation självmord sedan hjälpropen från det brinnande gettot i Warszawa förklingat ohörda.

Den 19 april 1943 reste sig de kvarvarande 60 000 människorna i gettot i ett

Hemlig SS-rapport: Nu är sydöstra Polen judefritt

Nazisterna försökte i krigets slutskede utplåna spåren efter förintelsen. Men brottet kom över dem. Bilden visar ett avsnitt ur en hemlig SS-rapport om judefrågans slutliga lösning i Galicien, ett distrikt i södra och sydöstra delarna av Polen. Den sk Katmann-rapporten redovisar:
"Distriktet Galicien är, vad beträffar judarna i läger kontrollerade av SS- och polisledningen, judefritt. De återstående enstaka judar som grips kommer att tas under specialbehandling av befintlig ordningspolis och gendarmeriet.

Fram till den 27.6.43 hade sammanlagt 434 329 judar tvångsförflyttats... "Tvångsförflyttning" var den gängse omskrivningen för transporterna till döds-lägren.
I Katmann-rapporten redovisas också det lokala dagsläget (30.6.43) i "Aktion Reinhard": 25,580 kilo kopparmynt, 97,581 kilo guldmynt, 22,749 kilo pärlor, 11,730 kilo tandguld-tandproteser, 68 kameror, 7 kompletta frimärkssamlingar... Den nazistiska mordmaskinen vägrade det plundrade bytet på grammet när.

väpnat uppror. I en månad höll de stånd mot SS-förbanden. 14 000 dog i strid. De överlevande arkebuserades eller fördes till Treblinka. Judarna i Warszawa var utrotade.
Väpnat uppror förekom också i gettot i Bialystok i maj 1943. Tio dagars kamp kostade tusentals judar livet. De överlevande mördades i Auschwitz och Majdanek.
I självaste Treblinka, dödslägret, utbröt den 2 augusti 1943 en väpnad revolt. Delar av lägret brändes ner. Flera SS-män dödades. Hundratals fångar lyckades fly. Några få överlevde och kunde vittna.

Den 14 oktober samma höst revolterade fångarna i Sobibor. Också där lyckades några fångar döda sina väktare, klippa upp taggtråden och fly. De flesta sprängdes av minor eller tillfångatogs och avrättades.
Men det var bara offren som revolterade. Omvärlden rödde inte ett finger för att stoppa slakten i dödslägren. Trots övertygande vittnesmål, trots avslöjande flygbilder av Auschwitz.
Varför?
Den här artikeln har i korta drag försökt skildra förintelsens faktiska för-

lopp, inte förklara eller analysera. Frågorna återstår att ställa.
BAKOM VARJE SIFFRA FINNS EN MÄNNISKA
Vad vi bör veta är att av Europas cirka 11 miljoner judar mördades under loppet av några få år 6 miljoner i en rasistisk förföljelsekampanj utan historisk motsvarighet.
Det är svårt att bakom siffrorna fatta innebörden av detta

hemiska brott. Siffror kan förträngas.
Kanske är det först när vi bakom varje siffra ser en människa. En individ med sina drömmar och besvikelser, sina förhoppningar och lidanden, som nazisternas illdåd på allvar kan fattas, bearbetas och tjäna till lärdom.
Filmen Holocaust som visas i TV från och med torsdag kan på sitt sätt bidra till att göra det ofattbara fattbart för den generation som i 35 år försökt förtränga, och inte minst för den generation som aldrig fått veta vad hakkorset symboliserar i vårt tid.

"De små barnen lugnades och gick gnabbande in i gaskamrarna med en leksak under armen"

Rudolf Höss, kommandant i Auschwitz, dömdes 1947 till döden av en polsk domstol och avrättades. Under sin tid i fängelset skrev han av fri vilja en självbiografisk rapport. Om Höss och hans biografi skriver norrmannen Arnulf Øverland, själv fånge i tyskt koncentrationsläger:
"Tekniskt övergår hans förbrytelser allt vad världshistorien känner till om massaker och massmord. Ändå visar denna självbiografi att han på de flesta punkter liknar andra människor intill förväxling. Det är detta som gör Höss' bok till en av världslitteraturens ohyggligaste böcker."

"I Treblinka såg jag hela förloppet. Där fanns flera kamrar som hade byggts upp intill järnvägsspåren och som rymde några hundra människor. Över en perrong som låg i samma höjd gick judarna direkt och med kläderna på in i kamrarna. I ett maskinrum som byggts upp intill befann sig olika större lastbils- och stridsvagnsmotorer, som sattes igång. Genom rörledningar fördes avgaserna in i kamrarna varigenom allt som fanns därinne dödades. Det dröjde över en halvtimme innan allt blev tyst i kamrarna... Man berättade

för mig att motorena inte alltid arbetade regelbundet och att avgaserna därför ofta inte var starka nog att döda alla som fanns i kamrarna. Många blev endast medvetlösa och måste sedan skjutas. Samma sak hörde jag också i Culmhof...
Det hände att judar som skulle gasas ihjäl inne i lastbilar slog sönder väggarna och försökte fly...
Många kvinnor gömde sina dibarn i klädeshögnarna... Kvinnorna gömde sina barn därför att de trodde att desinfecteringen inte var bra för dem. De små barnen

jämrade sig mest för att det var så ovanligt att de var så nära, men när mödrarna eller männen från specialtruppen uppmuntrade dem med vänliga ord lugnade de sig och gick lekande eller gnabbades in i kamrarna med en leksak under armen. Jag har också sett hur mödrar som anade eller visste vad som förestod dem tog sig samman och skämtade och talade med sina barn trots att dödsstråken syntes i deras ögon... En gång var två små barn så upptagna med sin lek att modern absolut inte kunde få dem att slita sig

därifrån... Modern som säkert visste vad som skulle ske, tiggde med ögonen om förbarmande, hennes blick kommer jag aldrig att glömma. De som var inne i kamrarna började bli oroliga - jag måste handla. Alla såg på mig - jag gav tjänstgörande underofficeren en vink, och han tog barnen som gjorde häftigt motstånd på armen och förde in dem i kammaren tillsammans med modern som grät hjärtsligtande...
Ur Rudolf Höss: Kommandant i Auschwitz, Norstedts 1960.

Redan 1942 fick jag veta sanningen om förintelsen

I slutet av augusti 1942 fick den svenska regeringen reda på den fruktansvärda sanningen.

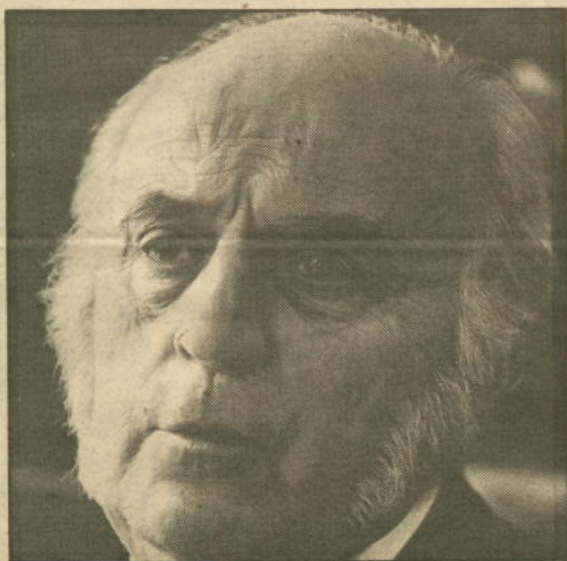
Tyskarna mördade hundratusentals judar från hela Europa.

Nu var det inte längre bara rykten. Den svenska regeringen var den första som fick uppgifterna från en hundra procent tillförlitlig källa.

En tysk SS-officer. Den man som hade i uppgift att skaffa fram tillräckliga mängder av Zyklon B, den cyanvätegas som tyskarna börjat använda för att rationalisera avrättningarna i koncentrationslägren.

Platsen för avslöjandet: Ett tåg mellan Warszawa och Berlin.

Mottagare av det grymma budskapet: Görän von Otter, sekreterare vid svenska legationen i Berlin:

Görän von Otter är i dag 71 år. En grånad man som arbetat som diplomat hela sitt liv.

Han kunde inte lämna UD ens vid sin pensionering 1973. Efter ett år som pensionär återvände han till utrikesdepartementets utlandslönessektion där han nu administrerar ett av budgetanslagen.

Men hans mest dramatiska tid var för fyrtio år sedan. I Berlin under andra världskriget.

Görän von Otter kom till legationen i Berlin i oktober 1939. Han arbetade på dess juridiska avdelning.

SÅG MED EGNA ÖGON

Förföljelseerna av judarna kunde han förstås inte undgå att lägga märke till. Med egna ögon såg han hur lastbilar kom på natten och förde bort judar.

När judeförföljelseerna började märkas gjorde vi framställningar för att hindra att judan av svensk härkomst fördes österut till Polen. Till en början var vi ganska framgångsrika. Jag kommer inte ihåg några siffror, men jag tror att vi räddade några hundra.

Men sedan blev det värre, vi kunde göra mindre och mindre. Tyskarna satte till och med upp en deadline, ett datum efter vilket tyskarna inte ville höra talas om några judar av svensk härkomst.

Efter det kunde vi inte längre göra någonting.

Försöken att hjälpa judarna upptog alltså en stor del av von Otters tid de första krigsåren. Han framhåller också att man "ganska bestämt" visste att judar dödades.

Men man hade inga säkra uppgifter, bara andra- och tredjehandsrapporter. 19 augusti 1942 ändrades allt detta.

SVENSKAR FICK VETA

Svenskarna fick en ögonvittnesskildring. Den unika, den första.

Görän von Otter hade varit i Warszawa för att bistå fem svenska affärsmän som av tyskarna dömts till döden för att ha varit i kontakt med den polska motståndsrörelsen.

Nu skulle den svenske diplomaten åka hem till Berlin igen.

Jag satt på ett nattåg mellan Warszawa och Berlin och hade inte fått någon sovplatsbiljett. Tåget stannade en bit utanför Warszawa och jag gick ut på perrongen.

Då närmade sig en uniformerad SS-officer, som jag redan tidigare sett hade snegat på mig. Han ville ha en tändsticka.

Han sa att han visste att jag var svensk diplomat och undrade om han kunde komma upp och tala med mig i Berlin. Jag svarade att vi har ju natten på oss, vi kan väl talas vid nu.

Då svalde han, teg några sekunder och började gråta. Sedan sa han:

Diplomaten Görän von Otter berättade allt för den svenska regeringen — och den teg.

På natt-tåget mellan Warszawa och Berlin träffade han SS-officern, som föll i gråt och berättade om gas-kamrarna.

— I går var jag med om något fruktansvärt.

Jag frågade om det handlade om judarna och han nickade.

Vi gick in i tåget och satte oss på sovvagnsgolvet. Han visade mig sina identitetskort. Han hette Kurt Gerstein.

Jag tror att vi pratade i fem timmar.

Han berättade mycket detaljerat, gjorde ritningar och visade mig några brev han hade från en kemisk fabrik som tillverkade cyanvätegasen.

Han talade om hur det var på lägret i Belzec, ett av de mindre lägren.

Hur judarna fördes ut ur tågen, hur de fick klä av sig och lämna ifrån sig alla smycken, hur de föstes in i gas-kamrarna och hur de sedan togs ut av ukrainska hantlangare som bröt ut guldändarna på dem.

Gerstein berättade också om en ung judinna som sett att han var gripen av avsky och sorg.

Judinnan hade skrikit till honom:

— Hur kan ni tillåta det här? Han berättade dessutom varför han gett sig in i det hela. Om hur en släkting till honom hade dömts på ett mentalsjukhus och att han nu själv ville se vad som höll på att hända i Tyskland.

SKREV INGEN RAPPORT

Görän von Otter skrev ingen rapport om sitt sammanträffande med Gerstein.

D.v.s. först skrev han en rapport, med den skickades aldrig till UD eftersom von Otter själv åkte hem och rapporterade muntligt någon vecka efter sammanträffandet med Gerstein.

Därför finns det idag ingen rapport på UD i denna fråga.

Allt detta enligt Görän von Otter själv.

Han vill inte uttala sig om detta är det normala förfarings sättet i rapporteringen.

— Det här var ju en alldeles unik sak. Jag var ju den förste diplomat som fick reda på vad som hände i Tyskland.

Än i dag vet den svenske diplomaten inte om hans uppgifter fördes vidare till de allierade, Tysklands fiender.

— Gersteins egen tro var att om de allierade fick veta detta och informerade det tyska folket genom att släppa ner flygblad så skulle tyskarna resa sig.

— Det har jag ingen som helst illusion om skulle lyckas. Dels var tyskarna i ett järngrepp, dels skulle många av dem inte tro på uppgifterna.

Görän von Otter säger sig inte kunna bedöma om de uppgifter han gav den svenska regeringen kom till någon nytta.

Men faktum kvarstår: Den svenska regeringen fick en unik ögonvittnesskildring om vad som försiggick i kon-

centrationslägren på ett mycket tidigt stadium.

Frågorna kvarstår också: Hur använde den svenska regeringen dessa informationer?

Vidarebefordrades de till andra regeringar?

Eller skrämdes man till tystnad av den i början av kriget så segerrika tyska krigsmakten? **Jan Kotschack**

Han försökte berätta för världen om grymheterna

Kurt Gerstein tog sitt eget liv klockan två på eftermiddagen den 25 juli 1945 i militärfängelset Cherche-Midi i Paris.

Han blev nästan 40 år.

Han hade förts till fängelset 20 dagar tidigare. Han sa mycket lite och begärde inte juridisk hjälp.

Så slutade livet för den man som tre år tidigare försökt göra världen uppmärksam på vad som hände i Tyskland.

Genom Sveriges hjälp hoppades Gerstein få ut den fruktansvärda sanningen om koncentrationslägren. Han lyckades inte.

I mars 1941 bytte Kurt Gerstein sida.

Från att ha varit aktiv kristen och flera gånger under 1930-talet ha arresterats för anti-nazistisk verksamhet blev Gerstein soldat i SS, den mest fruktade delen av den tyska krigsmakten.

Han blev det av en enda anledning: Att få inblick i och avslöja grymheterna.

SKREV DOKUMENT

Innan han dog skrev Gerstein, som var både medicinare och ingenjör, en förklaring till sitt handlingssätt och en redogörelse för alla grymheterna han själv bevittnat.

Detta dokument, som sedermera användes i rättegångarna mot de tyska krigsförbrytarna, finns bevarat i det amerikanska riksarkivet i Alexandria, Virginia.

Så här förklarar Gerstein sitt inträde i SS: "Eftersom jag kände till att man slaktade mentalsjuka på Hadamar, Grafeneck och andra platser, så ville jag bara en sak: Att se botten av denna häxkittel och sedan tala om för alla människor vad jag sett — även till priset av mitt eget liv".

VITNE TILL MORD

Gersteins svägerska hade mördats på mentalsjukhuset Hadamar. Men mordet på mentalsjukhusen var bara en förövning till vad som komma skulle. Och som Gerstein själv skulle bli vittne till.

Gerstein kom till SS-sektionen D. Den kallades också "hygien-sektionen".

Han ansågs också vara expert på syror och gaser. I den egenskapen fick Gerstein i juni 1942 besök i ett synnerligen hemligt och betydelsefullt ärende.

Från början arbetade han med desinfektionsanordningar för trupperna i

Kurt Gerstein, var SS-officern, som hoppades att med Sveriges hjälp få världen medveten om vad som hände med judarna i koncentrationslägren. Han fick ingen hjälp — han tog sitt liv.

fält, för krigsfängelägren — och för koncentrationslägren.

ANVÄNDE GAS

En civilklädd SS-man beordrade Gerstein att skaffa fram 260 kilo cyanväte, (blåsyra) ett ämne som i gasform är oerhört giftigt. I dag vet vi vad denna gas användes till.

Det visste Gerstein också. Redan 1942.

Den sommaren besökte han koncentrationslägren i Belzec, Sobibor och Treblinka, samtliga i Polen.

Den 19 augusti 1942 var Gerstein i Treblinka, 12 mil från huvudstaden Warszawa.

Samma kväll träffade Gerstein på Warszawas central den svenske diplomaten Görän von Otter.

SAMTAL PÅ TÅG

På tåget till Berlin berättade Gerstein allt han visste för svensken.

Gerstein beskriver mötet så här i sina efterlämnade papper:

"Med färskt minnen av de fruktansvärda synerna i Treblinka berättade jag allt för von Otter med en enträgen bön om att han omedelbart förde detta vidare till sin regering och till de allierade, eftersom varje dags försening innebar döden för tiotusentals människor. Jag sa till honom: — Om de allierade istället för bomber sänder miljarder innehållsrika pamfletter och broschyrer, som visar det tyska folket vad som pågår är det troligt att de inom några veckor eller månader gör sig av med Adolf Hitler."

Så blev det inte. Den fruktansvärda sanningen avslöjades inte förrän vid krigsslutet.

Men i dag vet vi: Den svenska regeringen kände till koncentrationslägren redan i augusti 1942.

Svensk diplomat var den första som fick veta den skygga samlingen om förtalsen

SVENSKA REGERINGEN TEG OM JUDE-UTROTNINGEN

Aftonbladets förstasida i går. STOCKHOLM Sveriges regering fick på hösten 1942 helt säkra informationer om att Europas judar systematiskt höll på att mördas.

Idag vet vi att den svenska regeringen teg.

— Vi bedömde det nog som alltför riskabelt att förmedla information från en stridande part till en annan.

Det säger envoyén Staffan Söderblom, 78, dåvarande chef för UD:s politiska avdelning.

Envoyé Söderblom säger sig inte minnas detaljerna i ärendet. Det cirkulerade så mycket uppgifter av det här slaget, säger han. Fler och fler ju längre tiden gick.

— 1942 var Tyskland fortfarande övermäktigt och det skulle ha varit mycket riskabelt för Sverige att agera i en sån här sak. Jag är säker på att det hela stannade hos den svenska regeringen.

Genomgående tycks mycket lite av detaljerna i den här affären ha bevarats för eftervärlden. De som var direkt inblandade och som ännu är i livet säger sig ha mycket svaga minnesbilder av det hela.

● Dåvarande utrikesrådet Gösta Engzell:

— Jag minns själva det faktum att von Otter fick något slags information på vägen mellan Warszawa och Berlin, men jag kommer inte ihåg hur det gick. Det var resonemang på UD om saken, så det bör väl finnas papper arkiverade.

● Dåvarande kabinettssekreteraren, Erik Boheman:

— Jag har ett vagt minne av saken, men jag kommer inte ihåg själva tidpunkten, om det var —41 eller —42 eller —43 eller när det nu kan ha varit. Vad som hände kommer jag inte alls ihåg, men det borde finnas papper kvar på UD om saken.

Men det finns inga papper på UD om saken. Detaljerna kring genomförandet av världshistoriens största massmord ansågs uppenbarligen inte värda att formellt nedtecknas och arkiveras.

Vad som finns är det brev som Göran von Otter, den svenske diplomat som fick det hemiska meddelandet på ett tåg mellan Warszawa och Berlin, skrev sommaren 1945.

Han ville berätta för de allierade vad han visste om den meddelsamme SS-officieren Kurt Gerstein, för att om möjligt hindra att denne dömdes som krigsförbrytare.

Brevet är daterat Helsingfors den 23 juli 1945. Två dagar senare tog Kurt Gerstein sitt liv i ett franskt fängelse.

Än en gång kom informationen för sent.

von Otters brev bekräftar att Gersteins uppgifter var oerhört detaljerade och trovärdiga.

"Efter en break-down som mannen blott med svårigheter kom över, berättar han, att han återvände från några dagars studiekommendering vid en likfabrik i Belzec, som ligger något öster om Lublin.

Han skildrade därpå hela gasningsförfarandet och gav mig alla detaljer jag i kontrollsyfte begärde rörande transportförhållanden, tekniskt tillvägagångssätt... Jag fick se dokument, cyanvätebeställningar, identifikationskort mm"

Det kan inte ha varit den bristande trovärdigheten i uppgifterna som fick den svenska regeringen att hålla inne med vad den visste. Av de uppgifter som i dag står till buds förefaller det istället som om det lilla Sverige teg av fruktan.

Fruktan för att reta den nazistiska våldsmaskinen och störa dess framfart. På slagfältet och i dödsfabrikerna.

Göran Rosenberg

'VI VÅGADE INTE LÄGGA OSS I'

Flera personer i svenska UD och i regeringen nåddes av information om nazisternas utrotningssläger. Men man förde inte uppgifterna vidare. Det ansågs alltför "riskabelt".

Per Albin Hansson — informerad.

Utrikesminister Günther — informerad.

Envoyé Staffan Söderblom, dåvarande chef för UD:s politiska avdelning: — Det skulle ha varit riskabelt för Sverige att agera.

Mannen heter ingenjör Kurt Gerstein. Han är född cirka 1907, bodde på den tiden på Hilowstrasse, troligen nr 49, härstammade från Braunschweig, om jag minns rätt, eller från de trakterna, och hans byrå, SS Sanitätsabteilung, hade lokaler på Giesebrechtstrasse. Jag har ingen aning, huruvida mannen lever. Men besökte mig på beskickningen något halvår efter vårt första sammanträffande för att höra efter, vad vi hade kunnat göra och av hans utseende att döma vid det tillfället, kunde han när som helst ta livet av sig av förtvivlan över vad som försiggick i hans land.

Jag har nu avbördat mig den här saken och vore tacksam, om Du ville samvetsgrant överväga, huruvida det finns något sätt att till vederbörande krigsförbrytarundersökarens kännedom framföra uppgifterna för att mannen må kunna behandlas med hänsynstagande till sina av mig skildrade åtgärder. Jag ber att vid tillfälle få höra ifrån Dig i saken.

Dr. H. Engzell

Det enda dokument som finns bevarat i UD:s arkiv om den uppseendeväckande affären med SS-mannen som ville larma omvärlden om judeutrotningen. Av den understrukna meningens att döma hade von Otter mycket lite att meddela Gerstein när de en gång träffades i Berlin. Den svenska regeringen hade tigit.

VAD VET UNGDOMARNA OM JUDE-UTROTNINGEN?

NAMN: Annelie Nord. ALDER: 13 år. BOR: Stockholm.

— Vad jag vet om judeutrotningen? Ja, att judarna är ett slags folkslag och att de inte hade samma åsikter som nazisterna eller tyskarna hade.

Jag tror att tyskarna gasade ihjäl dom, men jag vet inte riktigt för man pratar inte om det i plugget. Tror gör jag i varje fall att det var flera tusen, ja flera hundratusen människor som dog.

När jag var mindre brukade jag fråga hemma om jag var jude. Det var skönt att veta att man inte var det, för annars hade man kanske blivit ihjälgasad.

NAMN: Marie-Louise Samuelsson. ALDER: 17 år. BOR: Göteborg.

— Jag tror att ingen egentligen vet varför försök gjordes att utrota judarna, men jag vet att det pågick under 30- och 40-talen. Det skedde för att den ariska rasen skulle befolka hela jorden, enligt vad Adolf Hitler ville.

Nazismen var någonting mycket otäckt, det vet jag av undervisningen i historia i grundskolan.

Jag kommer också ihåg bilderna av små judebarn som kom efter varandra med armarna över huvudet vaktade av stora soldater i nazistuniformer.

I jag finns det sådana tendenser kvar i Tyskland.

NAMN: Göran Runa Samuelsson. ALDER: 13 år. BOR: Stockholm.

— Judarna blev orättvist behandlade. De blev ihjälgasade och blev behandlade som djur. Tyskarna sabbade deras affärer och förstörde all inredning.

Hitler ville ensam ha makten över hela världen, så det var därför han dödade så många som han gjorde. FN har räknat efter hur många judar som mördades och jag tror siffran är sex miljoner.

Egentligen är det väldigt svårt att veta någonting om det här eftersom vi inte pratar så mycket om det i plugget. I sexan pratade vi bara lite lätt om första och andra världskriget.

NAMN: Maria Lindblom. ALDER: 13 år. BOR: Malmö.

— Jag vet att Hitler försökte utrota judarna. Det var något med nazisterna, men jag vet egentligen inte vad dom var för några. Det var något dumt i alla fall.

Jag tycker det är för jävligt med judeutrotning. Det är ju samma sak som att utrota alla människor i ett helt land.

En del skriker judejävlet åt varandra på skolan. Då blir jag både förbannad och ledsen.

Jag har sett en del avsnitt av "Förtalsen" på dansk TV. I ett avsnitt var det något som sa att "Nu har vi gasat ihjäl 300 000 judar." Det var jätte-hemskt tycker jag.

NAMN: Björn Kvarnskog. ALDER: 13 år. BOR: Stockholm.

— Hitler tyckte inte om judar så han satte dom i koncentrationsläger och på så sätt blev han av med dom. Hitler var en maktgalen gubbe och han gjorde precis vad som helst för att få makt.

Jag har läst en bok men nu kommer jag inte ihåg vad boken heter men hur som helst så stod det i den att Hitler gasade ihjäl miljoner judar. Det är så hemskt att man inte ens vill tänka på det.

Ibland när vi har samhällskunskap brukar läraren prata om det här, men jag skulle vilja ha reda på mycket mer.

DE HÄR BÖCKERNA KAN DU LÄSA OM NAZISMEN

Det finns en rad böcker att låna på biblioteken eller att beställa i bokhandeln som belyser Tredje Rikets karaktär, dess förutsättningar, dess maktsystem och dess politik.

Som ett standardverk i ämnet betraktas Alan Bullocks "Hitler — studie i tyranni". Den har nyligen utkommit i ny upplaga på svenska. En utmärkt historisk redogörelse finns i William L Shirers "Tredje Rikets uppgång och fall". Och till de centrala verken hör också Lord Russells "Hakkorsets gissel".

För den som vill bekanta sig med nazismens tankevärld finns Stig Johanssons "Nazismen i dokument" samt Picker's "Bordssamtal i führerhöghuset", en av de mest utnyttjade historiska källorna.

Harald Ofstads "Vårt förakt för svaghet" behandlar också nazismens norm- och tankevärld. En nyutkommen bok som berättar tankeväckande saker om nazismens estetiska ideal är Bo Bergmans "Nazismen som byggherre".

SPEERS MEMOARER

Härifrån kommer vi över till en klassiker i sitt särskilda slag: Albert Speers "Tredje Riket inifrån". Speer var Hitlers arkitekt och i krigets slutskede hans rustningsminister. I den egenskapen rekvirerade han arbetskraft från koncentrationslägren. Han dömdes som krigsförbrytare i Nürnberg till tjugo års fängelse. Här skrev han de ovan nämnda memoarerna. Samt en "Dagbok från Spandau", som kom ut 1975.

Efter Speer passar det bra att läsa Eugen Kogons "SS-staten" samt Anne Franks dagbok. För kompletterings skull.

Yrsa Stenius

AUSCHWITZ-BIRKENAU

Järnvägsspåret skyntar som två svarta strimmor under den hårda vindpinade skaren.

Mellan det andra och tredje vaktornet, från den yttre tagg-trådmuren räknat, delar sig spåret kring en plattform.

Sedan tar järnvägsspåret slut.

Och spåren efter 4 miljoner människor.

I juli 1944 steg här några av mina närmaste av tåget för att aldrig mera höras av.

Deras sista timmar finns inte bevarade. Inte mer bevarade än miljoner andra offers sista timmar. Den sista vandringen från plattformen upp mot de idylliska husen borta i dungen. Husen med de stora skorstenarna. Den makabra musiken.

När den definitiva insikten kom vet vi inte. Kanske redan i omklädningsrummen under jorden. Kanske inte förrän dörrarna till gaskammaren skruvats igen utifrån.

Eller kanske de visste hela tiden. Redan i gettots lilla helvete. Jag fick aldrig lära känna dem, så det är svårt att säga. Jag vet bara att de var vanliga, levande människor, föräldrar, syskon och barn.

SLUTET

Slutet kom sent. En julimorgon 1944 hittades några judiska familjer undangömda på ett vindskontor i gettot i Lodz. Kanske tjugo människor av många tusen denna dag.

Gettot befann sig i slutskedet av sin "likvidering". Tågtransporterna gick tätt nu.

Visste de gömda vad som väntade? Nej, men de anade. De anade något så hemskt att de inte trodde på det. De hade sett SS-män göra razior. De hade sett levande spädbarn kastas ut genom fönster och upp på lastbilsflak. De hade sett äldre "samlas in".

Någon hade jobbat med kläd- och skosortering i gettot. Tusentals skor och tusentals klädespersedlar kom per tåg till gettot för sortering. Det fanns inga märken kvar på dem, men en del gick att känna igen. Det var kläder som hade tillhört anhöriga från tidigare transporter.

Transporter till Chelmo. Gaskammarbilarna.

Men skrällen och hoppet tog varandra i handen och försköt insikten. Kanske skulle de ändå till "kolonierna" och få arbete? De skulle ju packa och ta med sig alla tillhörigheter. Och arbetsredskapen? Varför skulle de annars ta med dem?

— Ska jag också arbeta, frågade en liten flicka bland människorna på vinden.

— Ja, svarade de vuxna. Du också.

För vad skulle de säga.

Härifrån suddas minnesbilden sakta ut i familjerna Staws och Rosenbergs gemensamma historia.

MAMMA, LÄMNA MIG INTE

I den till bristningsgränsen fyllda godsvagnen är de fortfarande tillsammans. Någon minns att en 21-årig yngling och en 18-årig flicka satt intill varandra. Flickan hade somnat.

Också godsvagnen var en sorts trygghet. En sista mänsklighetens utpost före det okända.

I familjen Rosenberg levde ännu mor, föräldrar och fem systrar i livet. En av dem var mor till den lilla flickan från vinden.

I familjen Rosenberg levde ännu mor två söner och en sonhustru. Två andra söner var redan borta. Dödade i Lodz och Warszawa. Liksom fadern. Liksom så många andra av de närmaste och kärmaste.

Men när godsvagnarna stannar och dörrarna skjuts upp är drömmen slut. Vad som sedan händer finns bara omslutet i ett stort, ogenomträngligt chockhölje.

Musiken ljuder. Overkligt vacker orkestermusik. Någon spelar för dem. Ljuset tränger ner, skarpt och vitt. Främmande händer tar tag i dem. Utan att fråga eller vänta. Röster kommanderar. Höger, vänster. Bagage här.

Plötsligt är allt upplöst. Män skiljs från kvinnor. Föräldrar från barn. Någon försöker ropa. Barn gråter.

Men det är slut. Definitivt slut.

— Mamma, du lämnar mig väl inte, ber den lilla flickan från vinden.

— Nej, mitt barn, svarar modern och håller henne tätt intill sig.

Så gick en av systrarna Staw i döden med sitt barn. Som alla andra mödrar med sina barn.

Och med henne gick föräldrarna.

DÄR BRINNER DE DINA

Från Auschwitz minns de övriga föga. Chocken släppte aldrig. Många kommer aldrig att kunna återvända till Auschwitz. Inte ens i tankarna.

18-åriga Halina Staw och hennes tre kvarvarande systrar lämnades nästan nakna under "Auschwitz" bara himmel. De såg röken välla fram ur krematorierna, tung och stinkande.

De visste till sist. Och för att skingra alla tvivel "upplöstes" de av en redan avmänsklig medfänge:

— Där brinner de dina, sa hon som om det hade gällt vädret.

Varje berättelse om överlevnad i Auschwitz är osannolik. Ty överlevanden var osannolik. Alla levande vägar ut ur Auschwitz går via ofattbara kombinationer av tur.

De som finns mitt ibland oss idag och som kan berätta om vad som händer kommer aldrig någonsin helt att lyckas. Det finns gränser för

HÄR SLUTAR SPÅ

Infarten till helvetet. Genom denna port färdades miljoner människor för att aldrig mera återvända. Porten till förintelseläget Auschwitz-Birkenau.

vår förmåga att smälta en överklig verklighet.

I Auschwitz i juli inträffar en av dessa osannolika kombinationer. Hur och varför vet ingen. En grupp kvinnor transporterades vidare från Auschwitz till ett annat läger, Stutthof. Från sydvästra Polen till östersjökusten utanför Danzig (Gdansk).

Det är sommar 1944 och ryktena om den ryska offensiven sprider sig. Fyra systrar lovar varandra att försöka överleva. För att kunna berättat för omvärlden.

Men selektionerna till döds-kammaren fortsätter. En dag tar de en av dem. I Stutthof dödas med gas. Några dränks i havet.

Det blir vinter igen, den sista krigsvintern. Nazisterna börjar evakuera sina brottsplatser undan ryssarna. Tusen och åter tusen halvnakna, svältande fångar drivs ut på de beryktade döds-marscherna.

Människorna stupar vid vägkanterna av hunger och utmattning, skjuts av SS-soldater vid flyktförsök, fryser ihjäl eller går under av sjukdom.

De tre återstående medlemmarna av familjen Staw överlever döds-marschen. De som hade någon anhörig med sig var starkare. De ensamna gick under först.

En natt övernattar de i en lada. Tyskarna hörs viska om att ladan ska brännas ner. Någon förblir på sin vakt och smyger fram till dörren för att spana.

Då upptäcker hon. Tyskarna är borta. Helt borta. Fronten hade hunnit ikapp dem. Den ryska armén är redan i området.

Också friheten är ofattbar. Ibland grym. Många tragedier utspelades även efteråt. När människor hade blivit människor igen, när soldater var befriare och kom med mat.

För ännu en syster kom friheten för sent. 25 år gammal begravs hon på resterna av den judiska kyrkogården i Slupsk, i det ostepreussena.

BOKSLUT

Det är dags att göra bokslut. Vem lever. Vem är död. De två systrarna i familjen Staw letar förtvivlat efter vänner och anhöriga i ruinerna av Europa. De återvänder till Lodz för att anmäla sig på de listor över överlevande som börjat göras upp i samarbete med Röda Korset.

Listorna går runt i alla uppsamlingsläger. För en del innebär de förtvivlan. För andra någonting ofattbart. Någon lever.

För 19-åriga Halina Staw inträffar detta ofattbara i januari 1946. Ett brev väntar henne. Det är poststämplat Furudal, Sverige. Ett läger för krigsflyktingar.

Att förklara innebörden i ett sådant brev är omöjligt. Hur reagerar vi på det totala undret? Brevet var från ynglingen i godsvagnen mellan Lodz och Auschwitz. De hade skilts under chockminuterna på plattformen.

Hur skulle vi bete oss om någon av våra närmaste en dag steg upp från de döda?

Han lever. Och han försöker just beskriva vad han känner inför vetskapen om att hon lever.

Detta brev är mötet mellan två människor som båda stigit ner i helvetet, och båda kommit därifrån. På skilda vägar.

Att berätta om den andra vägen ut skulle bli ännu en upprepning av ofattbar tur och ofattbart lidande.

21-åriga David Rosenberg hade tur. En sagolik tur. Det förlorande Tyskland skrek efter slavarbetare till rustningsindustrin. Även judar, de dugligaste och starkaste, tilläts åtnjuta den förmånen. Förintelsen fick anstå en tid.

Och medan de allierades bomber börjar falla går hans väg över Dora, Ravensbrück, Wobbe-lin och slutligen den fasanfulla döds-marschen

på vintern 1945. In i det sista vilar förintelsen skugga över honom.

Ett år efter brevet från Furudal återförenas David Rosenberg och Halina Staw i sitt hemland.

De skulle sedermera bli mina föräldrar.

ÅTERKOMSTEN

Det är svårt att återvända till platsen där spåren slutar. Där två familjer, två av många miljoner, krossades till skärvor.

Men Auschwitz-Birkenau måste finnas kvar. Som ett öppet, oläkt sår i vår civilisation. Det måste förbli som det såg ut när det befriades. Spåren, plattformen, barackerna, de sprängda krematoriebyggnaderna och gaskamrarna.

Men i Birkenaus baracker, öde och i samma skick som de återfanns av ryssarna, ropar ännu offer. De kala träbränsorna i tre våningar, det bittra kylan, halmen på golvet.

På väggarna flagnar resterna av stortyska inskriptioner. "Eine Laus dein Tod". "Verhalt dich ruhig".

En lus — din död. Den bokstavliga sanningen i varningen kände varje fånge i Birkenau.

Plötsligt bryts tystnaden av ett fruktansvärt oväsen. I det lilla vaktrummet vid barackgången, kapons eller barackäldstens rum flaxar en fasantupp vettskrämd upp, attackerar det tunna fönstret i ett desperat försök att komma ut och fly inkräktaren.

Skrällen lyser i hans ögon när ja fångar honom med händerna. Försiktigt går vi mot utgången. När jag släpper honom över den blågnistrande skare darrar mina händer.

I Birkenau ska ingen längre behövas slaktas som djur.

AREN...

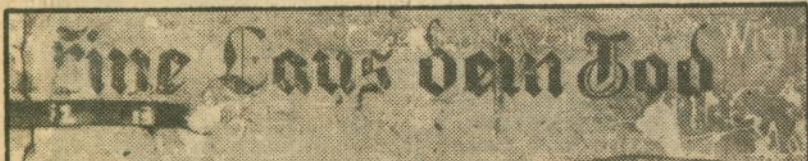
Aftonbladets Göran Rosenberg har återvänt till Auschwitz-Birkenau — till platsen där hans egen familj tillsammans med miljoner andra förintades

Ett vittnesbörd om överlevnad. Ockupationsmyndigheterna i det befriade Tyskland utfärdade dokument för dem som kom ut med livet i behåll. "Vi intygar härmed att innehavaren av detta registreringsbevis är ett offer för nazisternas raspolitik." Så kan det också skrivas.

Några av de namnlösa som steg av tåget i Birkenau. De har just tagit steget från mänskligheten till helvetet. Om några minuter är de utsorterade. Någon för liv. De flesta för död.

"Eine Laus dein Tod." En flagnad inskription på en barack i Birkenau. En lus — din död. Varje fånge i lägret kände den bokstavliga sanningen i varningen. I Auschwitz gasades lössen tillsammans med sina bärare.

● Kunde "Förintelsen" ha hänt i Sverige? Hur ställde sig svenska myndigheter till förföljelserna av judar i Tyskland? Fakta visar att rasistiska stämningar gjorde sig breda också här i landet. Och att den i flera fall tog sig konkreta uttryck i svensk flyktingpolitik.

**SVERIGE
I
FÖRINTELSENS
SKUGGA**

□ □ Svenska myndigheter samarbetade i hemlighet med Nazi-Tyskland för att kunna stoppa flykten av judar till Sverige.

□ □ Efter begäran från svenska UD gick tyskarna med på att låta stämpla alla tyska judars pass med ett rött J i vänster hörn.

□ □ Personer som kom med dessa s k J-pass avvisades omedelbart vid gränsen av de svenska passmyndigheterna.

Tillämpningen av raspolitik vid Sveriges gränser föreskrevs i ett hemligt cirkulär från UD den 27 oktober 1938, två veckor före den beryktade Kristallnatten.

I cirkuläret sas klart ifrån att personer med J-pass i princip skulle avvisas:

”I beaktande av rådande förhållanden måste skäligen anledning för närvarande anses föreligga till det antagandet, att innehavare av sådana tyska hemlandspass, vilka i Tyskland äro märkta förmedelst anbringandet av bokstaven J å passets första sida, äro emigranter. Innehavare av (sådana) pass bör därför avvisas...”

Emigranter kunde visserligen söka uppehållstillstånd och en särskild s k gränse-rekommendation hos svenska myndigheter.

Men för att få en sådan gränse-rekommendation, ett slags inträdesbiljett till Sverige, måste personen kunna göra troligt att han skulle återvända till hemlandet.

Det kunde inte tyska judar göra hösten 1938.

För att täppa igen alla luckor uppmanades dock de svenska beskickningarna utomlands att också ta reda på den sökandes folkras. (Cirkulär av den 25 november 1938.)

I ett nytt cirkulär, den 4 april 1939, ändrades detta till att gälla den sökandes trosbekännelse. Dock med tilläggsinstruktionen att viseringsmyndigheten

”mätte komplettera uppgifterna med anteckning även angående folkras. Att märka är dock härvid, att folkras behöver anges allenast i fråga om kristna trosbekännare och konfessionslösa, som såvitt kan utronas, icke tillhöra den indoeuropeiska rasen.”

SVERIGE STOPPADE JUDARNA

som försökte fly undan Hitler

Justitieminister K G Westman var den politiskt ansvarige för den svenska flyktingpolitikens utformning och diskrimineringen av judar vid våra gränser.

De tyska Nürnberglagarna hade kommit att prägla svensk flyktingpolitik.

REGISTER ÖVER ALLA JUDAR

Under perioden augusti 1939—augusti 1943 förde dessutom Socialstyrelsen ett register över alla utlänningar, uppdelat i kategorier som "judar" och "politiska flyktingar".

Också här innefattades i begreppet jude såväl mosaiska trosbekännare som kristna av judisk härkomst.

Det är inte särskilt svårt att föreställa sig vad Socialstyrelsens register kunde ha använts till om Sverige ockuperats av tyskarna.

Några kryphål för tyska judar skulle inte finnas. Bl a fruktade man att personer på affärsresor skulle kunna ta tillfället i akt att försöka stanna. I UD:s cirkulär hette det därför:

”Även sådana icke-ariska affärsmän, som i sitt hemland tolereras, torde nämligen ofta umgås med önskan att, sedan de ordnat för en existens utomlands, begagna tillfället i akt för att icke återvända. Så snart någon tvekan föreligger, må

Så såg de ut. De tyska J-passen som skulle göra det lättare för de svenska passmyndigheterna att sälla judar från icke-judar. Judarna avvisades.

gränse-rekommendation icke utställas utan utrikesdepartementets bemyndigande.”

SVENSKT INITIATIV

Tanken att särmarkera judar från Tyskland uppstod i Sverige. Myndigheterna fruktade en våg av flyktingar från nazistens Tyskland, en våg som man inte ville ha.

I början ville svenskarna införa viseringstvång för alla tyska medborgare. Men

det ville inte tyskarna. De föreslog förhandlingar.

FÖRHANDLINGAR I BERLIN

Uppgåelsen om de tyska J-passen förhandlades fram i Berlin i början av oktober 1938. Svenskarna uttryckte där klara önskemål om att få till stånd någon sorts kategoriklyvning av de tyska passen, så att de personer som inte kunde återvända utan risk för obehag — med andra ord personer av judisk härstamning — skulle få ett pass som avvek i utseende från andra pass.

Tyskarna svarade i en förtrolig skrivelse att de kunde tänka sig att märka alla pass för "reichsangehörigen Juden" med ett tre cm stort "J" i röd färg på första sidans vänstra hörn.

”Det kan då med en snabb blick på passet slås fast om passinnehavaren är jude eller ej.”

Svenskarna skyggade ett ögonblick inför den nakna rasismen i arrangemanget, men den svenske legationssekreteraren i Berlin, Einar Ytterberg, menade att den tyska åtgärden kunde betraktas som "en intern förordning."

Svenska UD godkände också arrangemanget. Byråchefen Magnus Hallenborg skrev i en hemlig promemoria att tyskarnas förslag var "ägnat att i väsentliga avseenden tillmötesgå de svenska önskemålen".

Hans Lindberg skriver i sin avhandling "Svensk flyktingpolitik under internationellt tryck 1936—1941".

”Man kan knappast komma till någon annan slutsats än att avsikten faktiskt var att få till stånd en särbehandling av judarnas pass, för vilken tyskarna formellt skulle bära huvudansvaret.”

Den klara diskrimineringen av judar i svensk flyktingpolitik var inte ett utslag av enskilda tjänstemäns eventuella fördomar. Den hade stöd i svensk lagstiftning.

1936 kom en utredning som slog fast att "helt nya flyktingbegrepp" måste skapas:

”Som politiska flyktingar... lära icke de kunna anses, vilka i sitt hemland ej begått något brott men som på grund av sin politiska åskådning eller andra politiska skäl riskerar att bli intagna i koncentrationsläger... Än mindre kunna de, som lämnat hemlandet därför att de på grund av ras eller eljest inskränkts i sina försörjningsmöjligheter eller där kända vantrevnad, betraktas som politiska flyktingar.”

Det fanns personer i den svenska riksdagen som ville få besked om vad som styrde den svenska flyktingpolitiken. Bland annat krävde folkpartisten Knut Petersson att få ta del av de hemliga instruktioner som tydligen fanns. Han vägrades.

I februari 1939 krävde konstitutionsutskottet att få granska alla handlingar kring flyktingpolitiken.

Utskottet fick det lögnaktiga beskedet att inga handlingar fanns.

Hans Lindberg kommenterar i sin avhandling:

”Skälet till förtegenheten måste sökas i föreställningar om den reaktion som man var rädd att UD:s politik skulle kunna ge upphov till bland utomstående opinionsbildare.”

Någon uppjukning av den svenska diskrimineringen av judiska flyktingar skulle inte komma att ske förrän i slutet på 1941.

Då var det redan för sent. Inga judar släpptes längre ut ur nazistens rike.

Göran Rosenberg

Många av dem som avvisades vid svenska gränsen, med ett "J" i passet, slutade sina dagar i nazi-Tysklands koncentrationsläger. Först ett par år in på kriget mjukades den svenska behandlingen av judarna upp. Och då var det för sent, inga judar fick lämna Tyskland längre.

De försökte fly undan nazismen. De hade släktingar i Sverige och arbete ordnat.

Men de fick inte komma hit.

**SVERIGE
I
FÖRINTELSENS
SKUGGA**

□ □ Åren 1939—1941 sände svenska myndigheter flera människor mot en säker död.

□ □ Till förintelse i Tysklands dödsläger eller till desperata självmord.

□ □ Det var människor som ofta hade släkt i Sverige, försörjning garanterad och möjligheter att senare resa vidare.

□ □ De behövde hjälp ur en akut livsfara. Men vägrades.

En parlamentarisk utredning som tillsattes efter kriget, den s k Sandlerkommissionen, kunde konstatera att "anmärkningsvärda" beslut fattats av svenska utrikesdepartementen.

Kommissionens rapport som kom 1946 är en bitvis skarp vidräkning med den klart tyskpåverkade (och judefientliga) flyktningpolitik som Sverige bedrev åren 1933—1941.

Här följer några av de fall som kommissionen tog upp till granskning:

Kvinnliga läkaren C, född i Berlin 1897. Av judisk börd.

Den 27 september 1939 sökte C inresetillstånd till Sverige. Hon hade i Tyskland verkat inom en tysk-judisk organisation som organiserade transporter av judiska barn till Sverige.

Sverige tog emot ett begränsat antal barn, på villkor att de så småningom emigrerade vidare. Till Palestina.

Nu hade marken börjat bränna också under C. Hon ville resa med för att sedan emigrera vidare.

Socialstyrelsen avstyrkte ansökan den 30 september 1939.

UD avslög ansökan den 13 oktober 1939. Den 24 januari 1940 inkom ny ansökan om inresetillstånd för C. I ansökan angavs att C skulle kunna utvandra vidare till USA.

Socialstyrelsen avstyrkte ansökan den 13 februari 1940.

UD avslög ansökan den 28 februari 1940. Senare meddelades att C deporterats och "antagligen omkommit".

Sandlerkommissionen kommenterade: "Utrikesdepartementets vägrande av inresetillstånd för C synes kommissionen anmärkningsvärt."

Flickan D, född i Nürnberg 1927. Av judisk börd.

D ingick i en grupp tysk-judiska barn som skulle få komma till Sverige inom ramen för en särskild kvot. Dessa barn skulle i de flesta fall emigrera vidare.

På grund av "vissa mellankommande omständigheter" kunde flickan D till en början inte lämna tyskt område och hennes ärende fick avvaktas.

Den 3 april 1941 kom på nytt en ansökan om inresetillstånd för D. Det framhölls att hon hade släktingar i Sverige, svenska medborgare, som åtog sig ansvaret för hennes försörjning.

Socialstyrelsen tillstyrkte den 8 april 1941.

UD lade ansökan "till handlingarna". Den 31 juli 1941 begärdes i en ny skrivelse besked från UD.

Den 6 augusti 1941 avslög UD ansökan. Senare kom besked att D deporterats. Sandlerkommissionen kritiserade skarpt UD:s agerande. Ansökan från april 1941 borde omedelbart ha bifallits av UD.

"Att så icke skett måste av kommissionen betecknas som anmärkningsvärt."

Kvinnan F, född i Frankfurt 1883. Av judisk börd.

F hade i Sverige sitt enda syskon, en

VI SÄNDE DEM RAKT IN I DÖDEN

Under några år tillät Sverige en viss invandring av judiska barn från Tyskland. Förutsättningen var dock hela tiden att barnen skulle emigrera vidare. Sverige ville inte få "ett judiskt problem".

Efter 1941 började den svenska flyktningpolitiken svänga. Men för sent. Inga judar tilläts längre lämna Tyskland. Förintelsen hade börjat. De som 1945 kom till Sverige var de utmärglade resterna av Europas judendom. De bars på bårar in i friheten.

bror som varit bosatt i Stockholm sedan 1911, svensk medborgare och sedan 1920 gift med en svenska.

F hade fått arbete ordnat hos en dam i Stocksund.

Socialstyrelsen avstyrkte den 1 november 1939.

UD avslög den 11 november 1939.

Ny ansökan från brodern inkom den 20 november 1939.

UD avslög ansökan samma dag utan remiss till Socialstyrelsen.

Den 26 februari 1940 försökte brodern igen hos Socialstyrelsen. Han påpekade att deportationsshot nu vilade över judarna i

Tyskland. Han åtog sig också att helt svara för sin systers försörjning.

Socialstyrelsen avstyrkte den 24 april 1940.

UD avslög den 8 maj 1940.

Den 17 juni 1940 inkom ny ansökan för kvinnan F. I handlingarna gjordes klart att hon stod på en väntelista för inresa till USA och att vistelsen i Sverige bara skulle bli tillfällig.

UD avslög ansökan den 19 juni 1940 utan remiss till Socialstyrelsen.

Ny ansökan inkom den 11 november 1940. Deporterings av judar hade inletts i flera tyska städer. F befann sig i omedelbar fara.

UD avslög ansökan den 15 november 1940 utan remiss till Socialstyrelsen.

Den 22 mars 1941 inkom F:s bror med en ny ansökan direkt till UD. Nya fakta om deporteringarna meddelades.

Socialstyrelsen avstyrkte den 7 april 1941.

UD avslög den 17 april 1941.

Den 16 september 1941 fick Socialstyrelsen en sista ansökan i fallet F. Brodern meddelade att F sedan tre månader satt fängslad.

FÖR SENT

Socialstyrelsen tillstyrkte ansökan den 20 september 1941.

UD biföll ansökan den 1 oktober 1941. F skulle få visum till Sverige för tre månaders vistelse.

Men tillståndet kom för sent. Hösten 1941 fördes F till koncentrationslägret Ravensbrück där hon avled den 1 juni 1942, i "lunginflammation".

I Ravensbrück utfördes grymma medicinska experiment på levande kvinnor.

Sandlerkommissionen:

"Det synes anmärkningsvärt att F inte beviljades inresetillstånd medan möjlighet ännu förelåg för henne att lämna Tyskland."

Så kan uppräknningen fortsätta. Det råder ingen tvekan om att många av de människor som förgäves bultade på Sveriges portar gick en säker undergång till mötes.

Det fanns desperata grupper som illegalt försökte ta sig in i landet. Den 27 augusti 1939 påträffades utanför Nynäshamn en gammal estnisk skuta, Tarn, med 16 judiska flyktingar från olika europeiska länder. De hade irrat från land till land i hopp om asyl.

Samtliga avvisades av gränsmyndigheterna.

SVERIGE INTE ENSAMT

Det var inte bara i Sverige som gränserna stängdes för de flyende judarna. Samma sak skedde i hela Europa. Och i USA.

På en internationell konferens i Evian i juli 1938 var den svenska regeringen inne på att försöka åstadkomma en utvandring "till ett eller flera utomeuropeiska kolonisationsområden...".

Samma idéer föresvävade nazisterna själva. Bl a lanserades Madagaskar som ett framtida reservat för judar.

De europeiska deltagarna i konferensen motiverade sin ovilja mot en kraftig judisk immigration med "riskerna för en uppblåsande antisemitism".

Från svensk sida utmålades ofta de svåra sociala och ekonomiska konsekvenserna av en stor flyktningväg till Sverige. Argumentet accepterades på den tiden utan större protester. Också av den judiska församlingen i Sverige.

Hur många släpptes då in? Ja, under det svarta året 1941 beviljades mellan den 1 januari och den 1 september sammanlagt 167 inreseviseringar för judiska flyktingar.

Detta ansågs utgöra ett stort antal, enligt dåvarande legationsrådet Svante Hellstedt.

MÄNNISKOSPILLROR

När omsvängningen sedan kom var det för sent. De som 1945 anlände till Sverige var bara spillror av människor. Bars på bårar.

Sandlerkommissionen summerade sin undersökning av den svenska flyktningpolitiken:

”Med tanke på hur många flyktingar vi tagit emot i ett senare skede av kriget borde de olägenheter som man före och i början av kriget fruktade vid en liberalare flyktningpolitik mot judarna, inte ha varit omöjliga att övervinna. Omsvängningen i den svenska flyktningpolitiken måste tyvärr sägas ha kommit för sent.”

Göran Rosenberg

Huvudkälla: Sandlerkommissionens betänkande angående flyktingars behandling, SOU 1946:36.

**SVERIGE
I
FÖRINTELSENS
SKUGGA**

□ □ Nazistvänliga och antijudiska strömningar gjorde sig mot slutet av 30-talet breda långt inne i det svenska etablissemanget.

□ □ De fanns inom näringsliv, förvaltning och — etablerade partier.

□ □ I februari 1939 gjorde ledamöter av Sveriges riksdag öppet antisemitiska deklarerationer. Från talarstolen. □ □ Också bland gemene man spred sig raskt främlingshatet och rasfördomar.

De öppna nazistiska partierna och grupperingarna blev visserligen aldrig särskilt stora i Sverige. Men det tankegods som de förde med sig spreds i långt vidare kretsar.

Det var på universiteten som nazisterna vann sina största och mest uppmärksammade framgångar. I februari och mars 1939 hölls stora möten i Stockholm, Lund och Uppsala, där en majoritet av studenterna ställde sig bakom uttalanden mot "judeimporten" och för att läraryrket "för all framtid skulle förbehållas svenska studenter".

Drivande i dessa aktioner var bl a nuvarande professorn och riksdagsledamoten Gunnar Björck.

ANTISEMIT

Den 22 februari 1939 kom den växande svenska antisemitismen upp till häftig debatt i riksdagen. Det skedde i samband med behandlingen av flyktingpolitiken.

Socialdemokratiska, kommunistiska och liberala riksdagsmän gick från talarstolen till angrepp mot studenternas och inte minst läkarkårens aktioner mot de judiska flyktingarna. De krävde i stället en humanare flyktingpolitik.

Till svar fick de, för första gången, höra öppet antisemitiska deklarerationer. För dessa svarade två bondeförbundare i andra kammaren, Axel Hansson i Rubbestad samt Otto Wallén. Den senare tyckte att läkarna hade helt rätt i sitt motstånd mot judarna:

”Den svenska läkarkåren är en kår som känner sitt ansvar! Våra läkare ha icke giftförråd och abortinrättningar i sina våningar, som åtminstone en del tyska judeläkare hade... Jag erkänner gärna utan att blygas att jag i dag är antisemit... Den asiatiska folkstammen passar icke i sällskap med vår hyggliga svenska folkstam”

Socialdemokraten och sedermera utrikesministern Osten Undén nödgades i första kammaren konstatera:

”Det finns... en allmän främlingsovilja och en utpräglad antisemitism, som har spritt sig som en farsot från kontinenten. På detta område lönar det sig knappast att argumentera. Man har att göra med känslor som inte påverkas av förnufts-skäl...”

SMÅFÖRETAGARNA

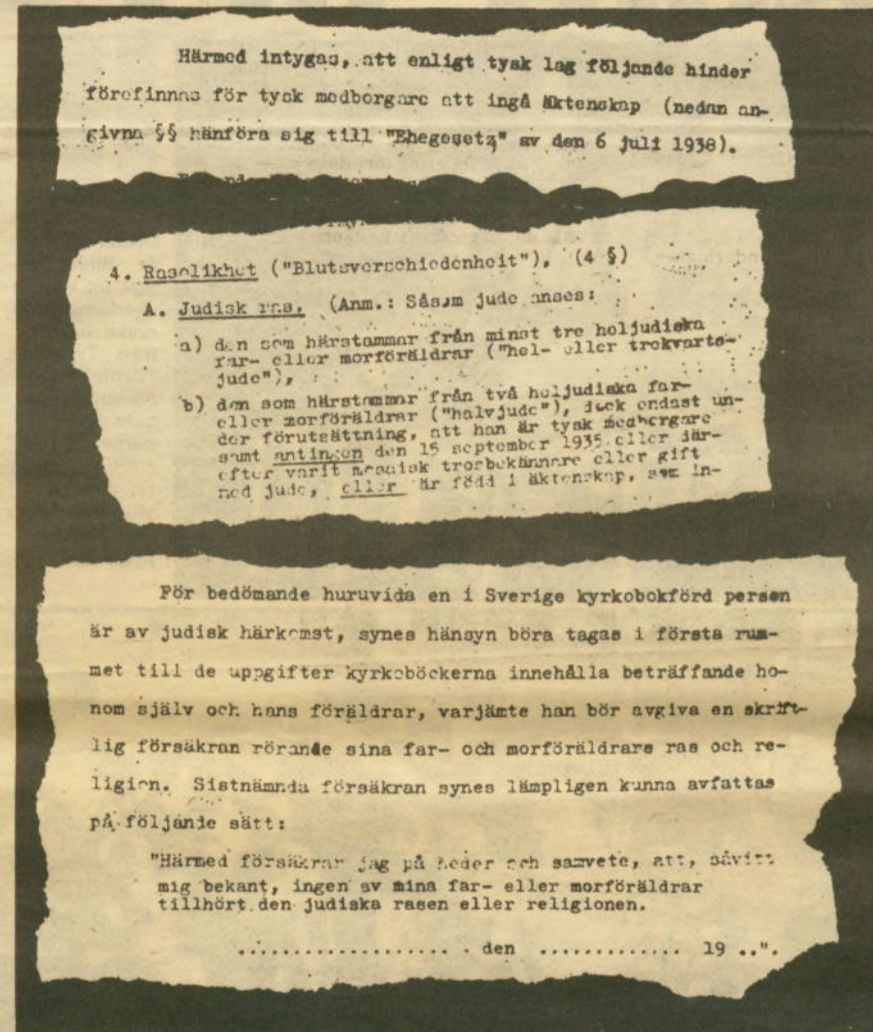
Främlingshatet och antisemitismen föreföll ha en fin grogrund i olika småföretagarorganisationer. I februari 1939 överlämnade sex branschförbund, bland dem Sveriges Småföretagares Riksförbund och Speceri- och Viktualiehandelns Expeditionsförening en skrivelse till Konungen. I skrivelsen angrips alla de som försvarat emottagandet av judiska flyktingar i Sverige:

”Frånsett det ur raspolitisk synpunkt fördärvbringande att på dylikt sätt uppblanda den nordiska folkstammen och nonchalansen för dennas psykiska och fysiska hälsa måste dessa förespråkares logik — om inte deras moral — ...saga dem att det borde vara angenämare att avhjälpa brister på livets nödort på många håll för Sveriges egna medborgare... Judarna hava en oerhört fast internationell organisation utan motstycke hos något annat folk, och hava däri ett stöd världen runt, som andra medlemmar av jordens nationer sakna... Judarna begära ändock hjälp från andra folk.”

PRESSEN

Detta skrevs två månader efter Kristallnatten i Tyskland.

KÄNDA SVENSKAR LEDDE KAMPANJ MOT JUDARNA

● Tyskar fick inte gifta sig med judar i Sverige.

● Dokumenten ovan bevisar att tyska raslagar i vissa fall gällde för svenska vigselförrättare. Den 21 april 1941 utfärdade UD anvisningar om vilka äktenskapshinder som gällde för tyska medborgare av "tyskt eller närbesläktat blod". Som fjärde punkt angavs **R a s o l i k h e t**, dvs förbud mot äktenskap med person "av judisk ras".

Dessa äktenskapshinder skulle också gälla på svensk mark, enligt en separat anvisning "för vederbörande vigselförrättare". Misstänkta judar skulle kollas upp i kyrkböckerna och därtill avge en skriftlig försäkran om sin "rastillhörighet".

Den antijudiska och allmänt främlingsfientliga opinionen underblåstes av flera stora tidningar. Bland dessa befann sig tyvärr också Aftonbladet och Stockholms-Tidningen, då ägda av Torsten Kreuger. Den 31.7.38 skriver Stockholms-Tidningen under rubriken "Missbrukad gästfrihet":

”Det är alldeles uppenbart att vårt land är föremål för en invasion av stor omfattning av absolut icke önskvärda element. ... Den gästfrihet som nu utövas, går långt över gränsen till det rimliga.”

Det fanns fler pressröster i samma kör. Tyvärr också en del fackförbundstidningar på tjänstemannasidan som såg en fara för jobben i en liberalare flyktingpolitik.

På LO-sidan förde dock de allra flesta tidningar en klart flyktingvänlig och an-

tinazistisk linje. Det gällde bl a Metallarbetaren, Svensk Typograf-tidning, Lantarbetaren och Skogsindustriarbetaren. Också syndikalisternas tidning, Arbetaren, utgjorde en viktig motvikt till den rasistiskt färgade propogandan.

ICKE LOJALT

Det blev under 1938 och 1939 allt svårare för enskilda personer och organisationer att agera till förmån för en mera generös flyktingpolitik. De protyska stämningarna spred sig inte minst inom statsförvaltningen och inom polisen och militären. Den europeiska nyordningen hägrade.

Utvecklingen i Sverige följde i det avseendet ett internationellt mönster. För judarna stängdes dörrarna överallt.

De svenskar och organisationer som på egen hand försökte hjälpa in flyktingar i landet fick i november 1938,

samtidigt med Kristallnatten, en tilträttsavvisning av självaste Socialstyrelsen. Det gällde inbjudandet av judiska släktingar och vänner från Tyskland:

”I verkligheten är det... här vanligen fråga om bosättningsfall, eftersom en icke-ariet mestadels ej torde kunna fritt återvända till hemlandet... På grund härav kan det i vissa fall till och med sättas ifråga, om svenska medborgare, som hit såsom gäster inbjuda s k icke-ariet, handla fullt lojalt mot det egna landet.”

RASLAGAR VID VIGSEL

Det var inte bara i flyktingpolitiken som de tyska rasistlagarna kom att slå igenom i Sverige.

Den 21 april 1941 skrev dåvarande chefen för UD:s rättsavdelning, Magnus Hallenborg, anvisningar för vigsel av tysk medborgare i Sverige. Av dessa anvisningar framgick att det också i Sverige var förbjudet för tysk medborgare av "tyskt eller närbesläktat blod" att ingå äktenskap med jude.

Det förelåg, som det hette, äktenskapshinder enligt tysk lag.

En misstänkt jude skulle i sådana fall, enligt UD, avge en försäkran rörande sina far- och morföräldrars religion:

”Härmed försäkrar jag på heder och samvete att, såvitt mig bekant, ingen av mina far- eller morföräldrar tillhört den judiska rasen eller religionen.”

Huruvida dessa anvisningar också fick praktisk tillämpning är okänt.

AVLÄGSNA JUDARNA

Hur långt skulle vi i Sverige ha varit beredda att gå, vid en eventuell tysk "nyordning"?

I Norge ställde Quislings norska hirdmän villigt upp och jagade judar. 900 norska judar, cirka hälften av samtliga, deporterades till tyska koncentrations- och dödsläger. Ett fåtal överlevde.

I Sverige förespråkade exempelvis Ny-svenska rörelsens ledare Per Engdahl en "slutlig lösning" av judefrågan i Sverige. I rörelsens tidning Vägen Framåt skrev han den 23 maj 1942:

”Den radikalaste lösningen av judefrågan är en deportation av judarna till ett särskilt för dem upplåtet område. Inom dess gränser kunna de sedan efter behag få bygga sin egen stat. En sådan lösning... fordrar samverkan av alla europeiska nationer. Sverige måste alltså på denna punkt invänta den allmänneuropeiska utvecklingen och rätta sig efter den.

Men detta hindrar icke, att vi i vårt land, medan vi avvaktar denna europeiska utveckling, lösa judefrågan på ett ur svensk synpunkt tillfredsställande sätt... All vidare judisk invandring måste stoppas. Judarna måste avlägsnas från ledande poster inom statsamhälle och korporationer. Staten måste när som helst kunna tillsätta en svensk administrator i ett judiskt företag. Äktenskap mellan svenskar och judar förbjudas. Judarna sammanföras till en särskild organisation, vars verksamhet kontrolleras av staten...”

Per Engdahls rörelse finns fortfarande. Vägen Framåt ges fortfarande ut. Per Engdahl själv är sedan några år respekterad (?) medlem av Sveriges Författarförbund.

I GÅR OCH I DAG

Det blåste kallt i världen 1939. Och det blåser kallt i världen fyrtio år senare. Också i dag bultar flyktingar på våra dörrar. Assyrier, kurder, vietnameser, latinamerikaner och andra.

Också i dag börjar främlingshatet sprida sig i landet. I takt med arbetslösheten och den ekonomiska osäkerheten.

Ser vi verkligen varthän det bär? Ger vi tillräckligt akt på vad vi säger och hur vi handlar?

Det är här vi kan lära av de mörka åren i förintelsens skugga.

Göran Rosenberg

SVENSKA FORSKARE STÖDDE HITLERS

Under några år på 1930- och -40-talen trängde nazisternas grumliga rasläror igenom också i vårt svenska språkbruk.

Svenska "forskare" gav sitt fulla stöd åt teorier om visa "rasers" överlägsenhet framför andra.

För en ny generation är det viktigt att än en gång avslöja humbugen och vidskepseln bakom dessa rasläror.

Det nazistiska rastänkandet slog under en tid igenom i åtskilliga offentliga skrivelser, utredningar och tal. Politiker och ämbetsmän svängde sig med uttryck som "arisk ras" och "judiskt blod". Till och med en socialdemokratisk tidning, *Arbetet* i Malmö, kunde den 8.11.1938, angående emottagandet av flyktingar, skriva:

"Att emottaga dessa utpräglade explosiva typer, vilkas politiska temperament formats under andra förhållanden och som kanske skulle bli oroliga inslag, vore lika oklokt som att öka den judiska andelen av vår befolkningsmassa".

Vad nazisterna och deras rasteoretiker på fullt allvar hävdade var att det fanns en "arisk" ras, en blond, reslig och intelligent människotyp som var överlägsen alla andra raser.

Till denna "ariska" ras hörde självfallet tyskarna själva. Men också skandinaverna.

STOR SPRIDNING

Till de underlägsna "raserna" hörde alla andra. Slaver, negrer,

zigenare och — framförallt — judar.

Detta vetenskapliga nonsens (struntprat) fick stor spridning genom nazismens politiska framgångar i Tyskland. Inte minst i det "ariska" Sverige. Det fanns här åtskilliga vetenskapsmän som glatt ställde upp på teorierna om vissa rasers överlägsenhet gentemot andra.

Den mest ökända bland dessa var "antropologen" Herman Lundborg (1868—1943) som blev den förste föreståndaren för något som kallades Rasbiologiska institutet i Uppsala.

Lundborg förespråkade s k ras-hygien, dvs att "underlägsna ras" skulle hållas tillbaka, främst genom sterilisering, medan den ariska, nordiska, germanska etc rasen skulle avlas fram till fulländning.

I Tyskland drevs "rashygien" till sin yttersta konsekvens. För-intelsen.

Svenska rasteoretiker har gjort sig gällande också efter nazismens fall. En viss docent, Bertil Lundman skrev 1948 i sin bok "Nutidens människoraser" följande an-gående negrer:

RAS-LÄRA

"Negrer är jordens mest utpräglade driftsmän-niskar, en ras av stora uppfostrade barn som ej besväras av hämnningar. Nigern tar dagen som den kommer, skriker, prat- ar och flabbar..."

Så fortsätter det om zigenare och "tattare".

Judarna vågade sig "docent" inte på så snart efter förintelsen.

LÖGNER

Alla dessa groteska rasteorier är naturligtvis rent och skärt nonsens. Någon "arisk" ras finns över huvudtaget inte. Än mindre någon "judisk" ras. Hela nazisternas rasfilosofi byggde på lögn, vidskepsel och hämningslös propa-ganda.

Man fann stöd hos ett par miss-lyckade 1800-tals-filosofier, den franske greven Joseph Gobineau och hans lika misslyckade engels-ke vapendragare Stewart Cham-berlain.

Enligt dem var alla "arier"

Så här arbetade den svenske rasteoretikern Herman Lundborg. I boken "Svenska folktyper — ordnat efter rasbiologiska principer", försökte han "bevisa" att den nordiska rasen var överlägsen alla andra. Hans "vetenskapliga" metoder hyllades varmt av Adolf Hitler, Heinrich Himmler, Hermann Göring m fl. Hur dessa sedan löste sina rasproblem är numera välbekant.

långa, ljusa, starka och ädelmodiga. "Judarna" däremot karikerades som stornästa, svartmuskiga och allmänt läskiga typer, vilkas "underlägsenhet" direkt framgick av utseendet.

MÄTTE SKALLAR

För att ge bedrägeriet en vetenskaplig täckmantel utarbetade de metoder att klassificera olika "ras" genom att mäta skallar och granska utseendet.

Sådant sysslade man bl a med vid Herman Lundborgs institut i Uppsala. I en bok från 1919 försökte Lundborg genom ett omfattande porträttgalleri bevisa att den nordiska "rasen" var bäst.

Alla "blandraser" karaktäriserades i boken som "kriminella" eller "opålitliga".

Att Lundborg för sina insatser hyllades som en hjälte av Adolf Hitler gjorde knappast det hela mera smakligt.

Sanningen om den "ariska" och den "judiska" rasen är mycket enkel. Europas folk är sedan länge en blandning av många olika folkslag. Folkvandringar mellan länder och kontinenter har för länge sedan gjort rasbegrep-

pet helt meningslöst i vår del av världen.

Judar är och har aldrig varit någon ras. Judendomen är en religion. Judar är de som bekänner sig till den judiska läran. Med åren har judarna utvecklats i rik gemensam kulturell tradition och bildat minoritetsgrupper i de flesta länder.

Judar kan icke desto mindre vara svarta, gula eller vita. De kan vara ljusa och blåögda eller mörka och brunögda. Det finns svenska judar, norska judar, kinesiska judar, syriska judar etc.

En kristen person kan bli jude genom att övergå till judedom. En jude kan på samma sätt övergå till en annan tro.

Så har skeft förr och så sker än idag.

När förintelsen och de nazistiska rasläroras nu diskuteras är det viktigt att känna till fakta bakom begrepp som "arisk" eller "judisk".

Precis som det är viktigt att gå till botten med all rasistisk propa-ganda som i dag sprids i vårt samhälle.

Göran Rosenberg

DÜSSELDORF-FRANKFURT

På ett litet bord, i ett lokalt kommunkontor i en stadsdel i den västtyska staden Düsseldorf ligger 20 berättelser.

Nyskrivna, skakande vardagsbilder från den tid som tyskarna i 35 år försökt förtränga. Tredje riket.

Efter visningen av TV-serien "För-intelsen" i Västtyskland har uppgörelsen börjat.

Uppgörelsen med det för-flutna.

"Düsseldorf-bor, erinra er!"

Så började uppdraget som i mitten av januari riktade sig till alla de människor som mellan 1933 och 1945 bodde i stadsdelen Bilk.

En stadsdel bland många andra. En av många scener för de ohyggliga händelserna i Tyskland dessa år.

Redan nu har 20 berättelser samlats in. Några är skrivna. Andra upptagna på band. Om ett år kommer ett stycke unik historia att ha nedskrivits. För första gången.

Politikerna bakom aktionen i Bilk är unga. De var bara barn när nazismens illdåd begicks. De tillhör en generation som vet — men som hittills inte har kunnat väcka den äldre generationen till insikt och eftertanke. "För-intelsen" har gett dem ovärderlig draghjälp. Några har till sist fått modet att göra upp.

I två olika brev berättas om herr Sommer, Herr Sommer var jude i stadsdelen Bilk. Till skillnad från nästan alla andra judar lyckades han gömma sig kvar i sin hemstad, undan deportering och dödsläger.

DÄ HÄNGDES SOMMER

Till några dagar före befrielsen. När de allierades kanoner redan stod vid stadsgränsen.

Dä hängdes herr Sommer offentligt på Oberbiller Markt. Ingen rörde ett finger för att rädda honom. Trots att kriget var förlorat. Trots att nazismen hade lagt landet i ruiner.

EFTER SERIEN I TV BÖRJAR UPPGÖRELSEN

— med det förflutna i Västtyskland

En annan kvinna berättar skriver om hur hennes lek-kamrat, Fritz Oppenheimer, 15, en eftermiddag 1938 hämtades tillsammans med andra judar i området. Hon lyckades springa iväg för att hämta pojkens mor. I några minuter fick mor och son ta ett sista tigande farväl utanför huset på Witzelstrasse 48. Sedan försvann familjen

Oppenheimer ur kvinnans liv. Men långt ifrån alla vill minnas. Än mindre berättas. Föräldrar till barn som hit-tills inget fått veta. En hel

FÖRE...

Tyskar sträcker ut händerna för att ta del av nazistiska bojkottflygblad mot judiska affärer. På skylten står: "Hör upp, tyskar! De judiska innehavarna av denna affär är skadliga och det tyska hantverkets död-grävare. De betalar hungerlöner till tyska arbetare. Hu-vudinnehavaren är juden Nathan..."

...OCH EFTER

Tyska civila tvingas beskåda resterna av sin "Führers" tusenåriga rike. Här vallas de genom krematoriet i Buchenwald omedelbart efter de allierades befrielse av lägret. Förkolnade skelettdelar ligger fortfarande kvar.

generation som lämnats utan historia.

Det var hos den generationen som visningen av "För-intelsen" i TV satte de djupaste spår. De fick här handgripligen se vad deras föräldrar (och deras skolböcker) försökte undanhålla dem.

En vanlig tysk lärobok i historia (Spiegel der Zeiten, band 4, Diesterweg) ägnar två sidor åt judeutrotningen. Det finns andra där gaskamrarna avverkas i tre meningar.

"För-intelsen" satte ett obarmhärtigt ljus på miss-förhållandena. Omedelbart efter TV-serien beställde skolorna massupplagor av ett särskilt "informationshäfte som tillkommit på initiativ av ministeriet för vetenskap och forskning i Nordrhein-Westfalen.

UPPSATSER FRÅN UNGA

En forskare vid Goethe-universitetet i Frankfurt am Main lät i en tidning annonsera att han önskade uppsatser från tonåringar om hur de reagerade på serien. Han fick ett hundratal utförliga svar.

En 17-årig gymnasist, dotter till en domare i Stuttgart, skriver:

"Jag ser 'För-intelsen', jag läser Anne Franks dagbok och jag tänker att parallellerna finns. Att vi långsamt men säkert strävar mot en ny diktatur. Och så i dag kan ju arbetslösheten användas som förevändning.

Det finns ju människor som tycker koncentrations-lägren var bra ...

Jag blir vansinnigt deprimerad när ungdomar, om än på skoj, skymfar folk med 'jude' eller 'smutsjude' (Dreckjude) ... Eller när man drar judevisits. Det gör förresten de äldre också. Min far brukar, när han ser på TV, säga att den eller den måste vara jude. 'Det syns på dem', säger han. 'Speciellt på gången. Alla judar är plattfotade'.

Jag är rädd. Verkligt rädd... En flicka berättar att hon såg filmen tillsammans med sin mormor. Mormodern, född 1903, satt upprörd och indignerad.

"Åter och åter frågade hon sig: 'Var det verkligen så illa? Så kunde det väl ändå inte ha gått till?' Herregud, det där visste jag inget om. Hon frågade mig! Mig, en 15-årig flicka, frågade hon om det verkligen var så illa! Jag vet ju att det var mycket värre."

TV-filmen "För-intelsen" fungerade som en chock för tyskarna. Den visade att tyskar inte hade glömt. De hade bara stoppat undan Tredje riket längst ner i det undermedvetna.

Ty efter nazismens krossande blev Tyskland snabbt storpolitik och kallt krig. Under de allierades beskydd tilläts Västtyskland snabbt återgå till vardagen, till den ekonomiska uppbyggnaden, till det "tyska undret", till kampen mot "kommunis-men".

De värsta förbrytarna straffades. De andra återtog sina forna positioner i samhället.

Dagens Västtyskland är ett land med en gigantisk minneslucka i sin historia. Det märks alltför väl. Allt fler inser att det är dags att på allvar göra upp med det för-flutna. Nämna saker vid deras namn. Gräva trots att det gör ont.

Det är inte säkert att det kommer att lyckas. Även om "För-intelsen" gjort en viktig insats i rätt riktning.

Göran Rosenberg

TV-serien "Förintelsen" är här. Vi frågar oss:

— Hur var detta möjligt? Kunde det ha skett annat än i Hitler-Tyskland?

Vi vill inte tro det.

Men i onsdags släpptes några vettvillningar lösa i radions "Öppen kanal". De visade att fascismen fortfarande är vid liv.

En i dagarna utkommen bok ger också besked — det hade kunnat ske och kan ske överallt.

Vi behöver vaksamhet.

I radions "Öppen kanal" i onsdags fick vi höra röster ur det förflutna — men verkamma i dag. Svenska nazister. Ett antal förvirrade människor som gav lyssnarna ett illamående.

Några 18-åriga gymnastiker talade om Hitler som ett geni, påstod att invandrare inte hade i Sverige att göra, att rasblandning är farligt och att demokrati leder till undergång.

Tongångarna kändes igen och gav rysningar i ryggraden.

I dag kommer "Öppen kanal" igen med en fortsättning: Folkets Röst. Det ska bli intressant.

De unga fascisterna som släpptes lösa i radions "Öppen kanal" kan man ställa mot en nyutkommen bok av vettigheter — den heter "Förtrupper eller eftersläntare — FASCISM I SVERIGE".

Den behandlar nynazismen i Sverige — och i världen.

Författaren heter Hans Lindquist och han är till vardags ledarskribent i Falu-Kuriren.

Han kan sitt ämne. Och han vet att berätta.

Det är en skrämmande men nyttig läsning.

Han berättar om den svenska nazismens historia. Ty vi har haft en sådan

En samling fanatiska småsektor som började skörda lagrar på 30-talet, som stötkerade i uniform och med solkors eller vas-kärvar som symbol. Och som anammade Hitlers idéer.

Ett tag när det var som värst smög de sig till tre mandat i Sveriges Riksdag.

Numera lever de vidare i udda grupperingar.

En sådan är Nordiska Rikspartiet. Ett parti som till varje pris vill återuppliva den gamla nazismen. Rörelsen är den extremaste och mest fanatiska rörelsen i hela det nynazistiska lägret i Sverige.

Lyckligtvis har medlemsantalet sjunkit och de aktiva medlemmarna utgör bara något hundratal — företrädesvis unga.

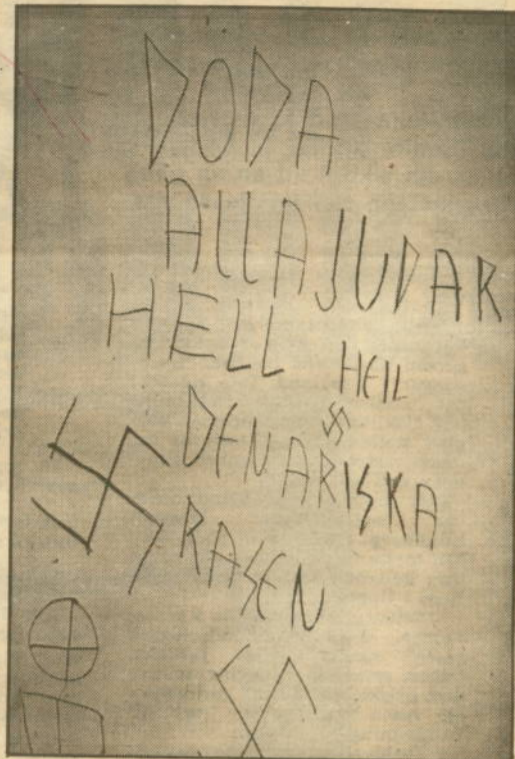
De är i princip tämligen ofarliga.

Vårre är det med de kryptonazistiska rörelserna som hämtar inspiration från National Front i England och från extremistkedjor i USA.

"JUDISK LÖGN"

De här organisationerna är civilklädda men går ut med slagkraftig propaganda.

FASCISMEN LEVER KVAR — ÄVEN I SVERIGE

Bilder tagna i Sverige och England under 1970-talet. ...Hakkorset är "inne" igen.

Häromveckan stod skolungdomar på Sergels Torg i Stockholm och delade ut broschyrer där man påstod att judeutrotandet aldrig skett och att uppgifterna om gasning av fångar endast var en "judisk lögn". Här finns Nysvenska rörelsen, Opinionspartiet och Nationell Samling. De har underavdelningar: Saint Michaelsorden och Svensk-Chilenska sällskapet är några av dem.

I spetsen står en advokat — Ulf Hamacher — lägg namnet på minnet.

Det finns ett flöde av fascistisk och rasistisk propaganda i Sverige.

Det sköts av nynazister. De siktar in sig på missnöjesgrupper av Glistrup-typ och på omedvetna ungdomar.

Och ungdomar vet alldeles för lite om den fascistiska faran — det framgick

inte minst av en enkät i Aftonbladet i går.

Våra skolor låter ungdomarna också leva i omedvetenhet.

Lindquist understryker att den stora faran knappast utgörs av de mest extrema nynazistiska organisationerna. Han skriver:

— Ty ett parti som stövlrar i väg i bruna skjortor till heilrop och Horst Wesselsång rekryterar knappast annat än rena stollar. Atminstone inte nu när folk kan titta i historiens facit under rubriken "fascism".

— Det inser också de någorlunda klyftiga högerextremisterna. Den största faran i dag ligger i att nazisterna börjar kasta den bruna uniformen och tar på sig kostym, blir välput-sade och rumsrena och

mer maskerat börjar sprida sitt budskap.

INFILTRATION

Han konstaterar också att så håller på att ske:

— Förutom spridandet av propaganda har det vid några tillfällen hänt att nazister lyckats infiltrera mera rumsrena organisationer för att därifrån försöka sprida sitt budskap.

Det gäller att hålla ögonen öppna och inte helt tro att nynazismen bara består av uniformerade människor i Hitlermundering.

Det är den nazistiska tanken som är den farliga och som kan leda till en ny omgång av "Förintelsen".

Det är klara och raka besked.

VELIGA

Skolöverstyrelsen, som ska förmedla handlingsdirektiv till lärarna i våra skolor, struntar i att ge ut information om hur fascismen och rasismen verkar i Sverige.

Sveriges Radio låter serien om "Förintelsen" gå utan någon genomgripande uppföljning. Vart tog Alain Resnais dokumentär "Natt och dimma" vägen? Vart tar de meningsfyllda diskussionerna vägen?

Vi är så veliga i all vår demokratiska välvillighet.

En advokat protesterar mot utvisningen av en iransk medborgare. Iranern är en förstklassig boxare och advokatens protest har som motivering:

— Jag tycker det vore en skam om Invandrarverket förpassar en så bra boxare. Han borde i stället kunna bli svensk landslagsman om något år. Tala om naivitet.

SVARTSKALLE

Näväl. Var står vi i dessa frågor när vi tvingas att spegla oss själva och våra reaktioner mot de fakta som nu kommer i TV-serien "Förintelsen" och i pressens uppföljning av serien?

"Svartskallar" är numera ett så innött ord att det snart hamnar i Svenska Akademiens ordlista.

Går vi till oss själva och provar?

Lågkonjunktur och arbetslöshet lockar till främlingshat. Nog slinter en och annan värdering ur oss i hetsighets ögonblick.

Vi klär oss inte i bruna skjortor.

Vi marscherar inte. Vi sjunger inte. Vi lyser inte med våra fördomar.

Vi ser "Förintelsen" och tycker att det är outhärdligt och hemskt.

Vi har fördomar, men vi kommer aldrig att uppträda som nazisterna i Hitler-Tyskland.

Vi måste dock lyfta på fördomarnas ok. Och där gör TV-serien "Förintelsen" nytta.

Denna vecka visas i svensk TV den uppmärksammade amerikanska serien "Förintelsen" (Holocaust) som med utgångspunkt från två familjers öden i Hitlers Tredje rike skildrar de tyska nazisternas massmord på miljoner judar.

När TV-serien visades i USA väckte den enorm uppmärksamhet. Men det fanns också kritiska röster som vände sig mot att de europeiska judarnas fruktansvärda tragik kommersialiserats.

Storm i Västtyskland

Men debatten i USA blev ett intet mot den känslomässiga storm "Förintel-

sen" åstadkom i Västtyskland. TV-serien blev till sist anledning till en uppgörelse med det förflutna, en uppgörelse som trots mängder av artiklar, böcker, autentiska filmreportage m m om nazisternas utrotningspolitik förträngts i hög grad under åren efter 1945.

Jag har inte sett TV-serien, men väl läst boken, som litterärt sett knappast tillhör de anmärkningsvärda.

Men de litterära kvalitetserna kanske är mindre intressanta i sammanhanget. Jag satt häromkvällen tillsammans med några västtyska journalistkolleger, som menade att just det förhållandet att detta

Aftonbladets ledarsida den 7 mars 1979

GLÖM DET ALDRIG!

folk-mord så direkt personifierades av två familjer, där den ena representerade offren och den andra böd-

tyskland om skuggorna från nazitiden har TV-serien liksom kanske i någon mån boken fyllt ett tom-

rum. ett i bästa fall förstrött intresse.

"Förintelsen" skapade emellertid inte endast en intensiv diskussion i Västtyskland. Den får förmodligen också en direkt politisk effekt så till vida att det nu knappast lär bli tal om att låta krigsförbrytare gå fria efter nästa års-skifte, då en tidsgräns skulle satts.

Från konservativt håll i Västtyskland har man velat dra ett sk slutstreck

SIGNERAT/ Lennart Ljunglöf

larna hade större effekt än hundratals dokumentärprogram.

Om det är riktigt, är det otvivelaktigt anmärkningsvärt. Men det kan inte undanskymmas att om denna serie trots allt orsakat en djupgående debatt i Väst-

rum.

● Rättegångarna I tyska förbundsrepubliken har under årens lopp bl a förts otaliga rättegångar mot nazistiska krigsförbrytare. De västtyska massmedia har i regel visat

för krigsförbrytareprocesserna. Inte minst ledande västtyska socialdemokratiska politiker har skarpt protesterat och långt in i CDU-leden inser man nu att någon tidsgräns för dessa brott inte kan fastställas.

Nazisternas judeutrotning är och förblir inte endast ett brott mot mänskligheten ur historisk synpunkt. Antisemitismen och rasismen är tyvärr inte utplanade i dagens värld.

Därför får aldrig kunskapen om detta brott glömmas. Det är inte fråga om hämnd utan om en upplysning och en varning till nya generationer om vart fanatism, hat och herrefolksideologi kan leda — också i hjärtat av Europa.

□ □ Du har sett Förintelsen på TV, Hollywoodversionen av nazisternas "slutliga lösning på judefrågan."

— Det här får aldrig upprepas, sas det när sanningen om koncentrationslägren uppenbarats för världen, när sluträkningen över nazisternas folk-mord i det ockuperade Europa var gjord.

— Hur kunde det ske, hur kunde man tillåta...? — så har frågorna ställts i hemmen när TV:n stängts av.

□ □ Men har vi inte glömt en sak? Terrorn tog aldrig slut. Den bara bytte skepnad.

Hitler, Heydrich, Himmler är döda sedan mer än 30 år. Men deras idéer lever vidare, i en eller annan form.

Demokratin i gamla fascist-länder som Portugal, Spanien och Grekland är fortfarande bräcklig. Politiker, byråkrater, finansmän, polis och militär i dessa länder när fortfarande förhoppningar om ett fascistiskt uppsving, om en återgång till "lag och ordning."

HÖGEREXTREMISTISKA LIGOR

● I Europas sydöstra hörn, Turkiet, terroriserar de demokratiska krafterna av högerextremistiska ligor. Cirka 1000 mord utfördes i landet under förra året. Premiärministern och socialdemokraten Bülent Ecevit har vänt sig till militären för att styra delar av landet, samma militär som flera gånger tidigare genom statskupper tagit över makten.

● Latinamerika är en kontinent dominerad av fascistinspirerade militär-diktaturer.

NAZISTER PÅ FLYKT

Det var här nazister på flykt fann en fristad de första efterkrigsåren, i de stora tyska kolonierna som redan tidigare etablerats i Chile, Argentina, Brasilien, Paraguay, Bolivia.

De latinamerikanska länderna har aldrig varit särskilt hälsosamma att leva i, om man haft en socialistisk övertygelse. Det blev ännu tydligare efter militärkuppen i Chile 1973, den kupp som många aldrig trodde kunde inträffa.

5 000—10 000 dödades i samband med och den närmaste tiden efter kuppen. 1 500 människor har bara "försvunnit". Juntans ekonomiska politik är ett folk-mord i det tysta, riktat mot den chilenska arbetarklassen.

DAGMAR HAGELIN — EN AV 15 000

● Dagmar Hagelin är endast en av uppskattningsvis 15 000 personer som försvunnit i Argentina de senaste två åren. De flesta av dessa 15 000 förmodas vara döda.

Situationen i Argentina har komplicerats av att terroraktioner, kidnappningar, tortyr utförs av så många olika grupperingar. Under Isabell Peróns tid fanns t. ex. den hemliga, högerextremistiska organisationen AAA (ledd av inrikesministern Lopez Rega).

Under militärens försvaras efterforskningar av att ens anhöriga kan ha råkat ut för antingen armén, flottan eller flyget.

"Kriget mot terrorismen", som utrotningskampanjen mot oppositionen officiellt kallas, har också blivit en del av den inre maktkampen inom juntan.

JUDEHATET BREDER UT SIG I ARGENTINA

En följd av militärkuppen för tre år sedan är att judehatet åter breder ut sig i Argentina. Flera öppna nazistiska tidskrifter sprider nu Hitlers rasläror i det land som länge hyste t. ex. Adolf Eichmann.

Tyskättlingen Alfredo Stroessner i Paraguay lär bli en beskyddad Auschwitz-läkaren Josef Mengele, mannen som utförde ex-

"FÖRINTELSEN" TOG ALDRIG SLUT

● De fascistiska idéerna lever vidare. Terrorn breder ut sig över hela världen. Rasism, åsiktsförtryck och politiska mord hör till vardagen i många länder.

CHILE: Militärdiktaturen begär ständigt övergrepp. Tortyr är vanligt. Efter kuppen mot Allende 1973 dödades minst 5 000 människor, och därefter har tusentals "försvunnit". Koncentrationsläger för regimens motståndare har upprättats.

UGANDA: Idi Amins åttaåriga skräckvälde har troligen skördat tiotusentals offer. Han lät köra ut en hel folkgrupp, indierna, ur landet. Under årens lopp har floderna fyllts med lik av människor vars enda "brott" kanske varit att de tillhört en annan stam än härskaren.

periment på "rasmässigt underlägsna" fångar.

OPPOSITIONEN HAR MÖRDATS

Stroessner har regerat landet med militär lag sedan maj 1954. Oppositionen har mördats, tvingats i exil eller satts i fängelse. När Stroessner efter påtryckningar från Amnesty International släppte en del politiska fångar, hade flera av dem suttit fängslade utan rättgång sedan slutet av 50-talet.

Latinamerikas största land, Brasilien, har styrts av militärer sedan 1964. Förtrycket har lättat något de senaste åren och en del landsflyktiga politiker funderar på att återvända hem.

"DÖDSSKVADRONER"

Men fortfarande tillåts t. ex. chefen för Sao Paulos kriminalpolis, Sergio Fleury, härja fritt. Denne Fleury leder, på sin fritid så att säga, de beryktade "Dödsskvadronerna." Dessa ligor, som består av civilklädda polismän, har specialiserat sig på att ta livet av vänsterpolitiker, fackföreningsfolk och andra "icke önskvärda element."

Bara under de fyra första månaderna förra året rapporterades dödsskvadronerna ha mördat 177 personer i ett enda distrikt i Rio de Janeiro. Fleury hölls arresterad under några dagar i februari

i fjol, anklagad för ett tio år gammalt trippelmord. Han frikändes.

Högerextremistiska dödsskvadroner har blivit en del av det politiska vardagslivet i ett annat latinamerikanskt land, Guatemala.

Mer än 20 000 personer har dömts av dessa ligor sedan 1966.

VAR TREDJE INVÄNARE HAR LÄMNAT LANDET

I Uruguay, det f.d. "mönsterlandet", tar inte förtrycket omvägen

via halvofficiella mordligor. För det första finns det inte längre så många oppositionella kvar i landet — i frihet vill säga.

Minst en tredjedel av landets befolkning, cirka 600 000 människor, har lämnat, eller tvingats lämna, Uruguay, sedan militären tog över 1973.

Militären har själva erkänt att man håller 2 300 politiska fångar, man räknar då inte dem som dör en långsam död i militärbarracker och tortyrcentra.

Folk-mordspolitikerna är förstas inte begränsad till att gälla en-

SYDAFRIKA: Rasåtskillnadslagarna gör det till ett brott att vara svart. Den som demonstrerar löper risk att bli dödad. Bilden är från den stora Sharpeville-massakern 1960.

bart i Latinamerika. Ett av de värsta exemplen är Indonesien där 500 000 — 1 miljon människor, främst kommunister och socialister, mördades i samband med att militären tog makten 1965.

Tiotusentals politiska fångar finns placerade på olika fångöar, utan att någonsin ha ställts inför rätta.

Något liknande verkar ha förekommit i Kampuchea under den nu störtade Pol Pot-regimen, även om uppgifterna fortfarande är osäkra. Men summariska avrättningar kombinerade med straffarbete och brist på mat synes ha lett till samma resultat som i Indonesien.

TRE DIKTATORER

I Afrika finns regimer som Idi Amins i Uganda, Macias Nguema i Ekvatorialafrika och Jean-Bedel Bokassas i Centralafrikanska kejsardömet. Terrorn härskar, rättssäkerhet är ett glömt begrepp.

I Etiopien härskar sedan ungefär ett år den fullständiga laglösheten, när oppositionens attentat besvaras med blodiga represalier av militärjuntan.

I Sydafrika är det ett brott att vara svart, ett brott som leder till att man och hustru hålls åtskilda, att arbetarskydd inte anses behövligt (hundratals svarta gruvarbetare dör varje år), att svarta fångar som "förhörs" av säkerhetspolisen väldigt ofta begär "självmord".

DEN POLITISKA VINDEN

I vissa länder i Mellanöstern är det nu brottsligt att inte följa islams lagar tillräckligt troget — i andra kan det vara lika brottsligt att följa dessa lagar.

I Kina kan man hamna i arbetsläger, eller avrättas, över nästan en natt, beroende på hur den politiska vinden svänger.

I ett land som Sovjet kan man hamna i fängelse för att man pratat för öppet med en västjournalist eller klagat på fabriksledningen.

Förtryck och terror kan ta sig många olika skepnader och det skapar ibland en viss osäkerhet hos oss.

Men vi kan vara säkra på en sak: helvetet att förtrycka andra människor försvann inte i och med att Adolf Hitler tog livet av sig i en bunker i Berlin.

Bengt Persson

BÖDLARNA - SÅ DOG DE SJÄLVA

● Det hela började 1933. Adolf Hitler, med lång erfarenhet av personlig förödmjukelse, tog sin chans.

Den före detta korpralen inledde sitt försök att erövra världen.

Till sin hjälp tog han SS — en armé i armén — i ett så kallat avväpnat Tyskland.

Under åren 1933—1945 genomförde de planen på att utrota alla "livsodugliga" i Europa.

SS organiserade och verkställde likvideringen av 14 miljoner människor: sex miljoner judar, fem miljoner ryssar, tre miljoner polacker, en halv miljon zigenare och lika många "oliktänkande". Socialister, kommunister, fysiskt och psykiskt handikappade.

Hela sanningen visades inte i TV-rutan. Varken i serien "Förintelsen" eller de uppföljande programmen.

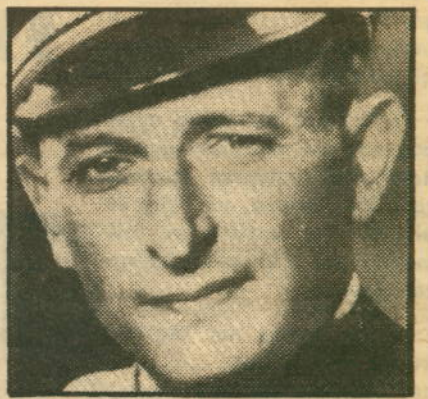
Se på bilduppslaget här. Tio ansikten, tio människor. Deras namn är historia i dag. Ohygglighetens historia.

Några av dem är kanske fortfarande i livet.

De här tio var huvudmän i den slakt som ledde till 14 miljoner människors död.

Egentligen borde vi inte behövt en TV-serie som "Förintelsen" (Holocaust) för att veta vad världen upplevde under andra världskrigets år.

Men vi glömmet så snabbt. Och glömmet ge information till de unga generationerna som inte ens hört talas om rasförhållande, koncentrationsläger och bitter verklighet.

EICHMANN (1906—1962)

Adolf Eichmann var mannen som ledde "juderadet" inom Gestapo och den man som verkställde "den slutliga lösningen". Han undgick länge rättsvisan, hans namn nämndes inte ens vid den internationella rättegången i Nürnberg 1946. Då hade Eichmann redan krupit in i anonymitetens skal.

Den österrikiske juden Simon Wiesenthal, själv koncentrationslägerfånge, tog upp jakten på Eichmann. Wiesenthal har vikt sitt liv åt att uppspara krigsbrytare. Han fann Eichmann i Argentina 1960. Eichmann kidnappades och fördes till Israel.

Där ställdes han inför rätta. En rättegång som följdes av en hel värld.

Eichmann avrättades genom hängning 31 maj 1962 — 17 år efter fredsslutet.

HITLER (1889—1945)

Adolf Hitler, österrikare som drömde om det tusenåriga riket. Personligt ansvarig för förföljelserna — inte bara av judar — under 1930- och 40-talen.

Hans grumliga rasfilosofi fanns i "Mein Kampf" från mitten av 20-talet, men få orkade igenom boken och knappast någon tog den på allvar.

Från 1921 nazistpartiets ledare, rikskansler 1933 och genom nödförordningar i den tyska riksdagen diktator. Partier, utom hans eget, och fackföreningar förbjöds, koncentrationsläger upprättades.

När han startade angreppet på Polen 1939 trodde han att världen var hans. Den 30 april 1945, när ryssarna stod utanför Berlin, gifte han sig med älskarinnan Eva Braun i bunkern och mördade därefter sin schäfer, hustrun och sig själv med gift och revolver.

Kropparna dränktes in i bensin och eldades upp på gården.

GÖRING (1893—1946)

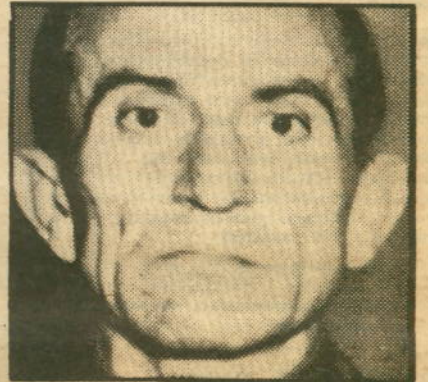
Herman Göring, i egna ögon Hitlers närmaste man. Deltog som stridsflygare i första världskriget. Arbetade sedan som civilflygare i Danmark och Sverige, där han 1922 gifte sig med en svenska. Hon avled 1931.

1922 anslöt sig Göring till nazismen och blev sårad i samband med Hitlers kupp i München 1923. På flykt utomlands till 1926, under vilken tid han också började missbruka narkotika och bli hamnade på ett svenskt mentalsjukhus.

Blev riksdagsman 1928, minister 1933. Började utrensningssaktioner samma år och ledde året efter en blodig aktion mot oliktänkande.

Blev flygminister, rustade upp det tyska Luftwaffe och planerade Tysklands näringspolitiska krigförberedelse.

Under kriget en paradfigur. Greps och rannsakades i Nürnberg där han tog sitt eget liv genom att svälja en cyanalkumpärl — precis som Dorf i TV-serien "Förintelsen".

GOEBBELS (1897—1945)

Joseph Goebbels, Hitlers propagandaminister. Anslöt sig till nazistpartiet redan 1922, 25 år gammal. Utgav tillsammans med George Strasser en antisemitisk tidning. Blev Gauleiter i Berlin, började ge ut den egna tidningen Der Angriff. 1929 blev han nazistpartiets rikspagandaledare.

1933 blev han chef för det nyinrättade propagandaministeriet och började likrikta den tyska pressen, radion och filmen. Han ställde propagandan i nazismens tjänst och framförallt till förfogande för en aggressiv utrikespolitik.

Han fick också uppgiften att organisera den tyska hemmafronten under de sista krigsåren.

När nederlaget var ett faktum tog han sitt och sin familjs liv utanför riksdagsbunkern i Berlin.

HIMMLER (1900—1945)

Heinrich Himmler, mannen bakom SS — nazismens förlängda arm och i princip den som var ansvarig för judeutrotningen och massmördandet. En devot Hitlerbeundrare. Han blev 45 år.

I det civila var han agronom och hönsfarmare. Så tidigt som 1923 deltog han i Hitlers kuppöversök i München. Två år senare inträdde han i nazistpartiet. 1929 blev han riksledare för SS, 1933 chef för Gestapo, den hemliga polisen, 1936 chef för all tysk polis och 1943 riksriksminister.

Himmler var en fanatisk anhängare av de nazistiska rasteorierna — trodde på "blodsgemenskap" och det tyska "herrefolket".

När den tyska undergången var uppenbar smugglade han sig i bland flyende tyska soldater men greps av britterna som upptäckte hans maskering. Han begick då självmord genom att knäpa i sig en cyanalkumpärl.

BORMANN (1900—1945?)

Martin Bormann är en av de stora gåtorna i "Förintelsen" historia. Född vid sekelskiftet, med i Hitlers omskrivna kupp 1923. 1941 blev han chef för rikskansliet, var Hitlers närmaste förtrögne.

Ansågs vara den som skulle ta över om Hitler dog. Ledde utrensningarna efter ett attentat mot Hitler 20 juli 1944.

Försvann i samband med kapitulationen 1945 — några vittnen påstår att de sett hans döda kropp. Andra påstår att han lyckats fly och att han numera med organisationen Odessas hjälp fått en fristad i Sydamerika.

Han dömdes i sin frånvaro till döden vid Nürnberg-rättegången 1946 — men fortfarande strömmar det in rapporter att han varit synlig i Sydamerika.

Simon Wiesenthal anser dock att Bormann är död.

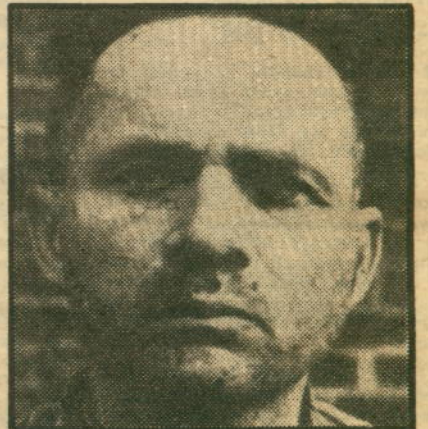
HEYDRICH (1909—1942)

Reinhard Heydrich, en av huvudpersonerna i "Förintelsen" var aristokraten som till varje pris gick Himmlers ärenden. Hur många människor som dog för hans skull vet man inte.

Heydrich tillhörde den generation som växte upp under Hitlers första framgångsår, som snabbt accepterade rasläran och som blint följde Führerns och Himmlers order.

Han tjänstgjorde i Österrike och Polen. Därefter var han en av initiativtagarna till vad som skulle kallas "den slutliga lösningen på judefrågan".

Han fick som uppmaning i tjänstgöring som rikspolitektor i Tjeckoslovakien. Och dog 1942 efter ett attentat av tjeckiska motståndsmän. Som hämnd utplånade nazisterna en hel by — Lidice.

HÖSS (1900—1947)

Rudolf Höss, kommandant i Auschwitz, var personligen ansvarig för mord på drygt två miljoner människor. Han ifrågasatte aldrig. Det viktiga för honom var att lyda order.

Han tillfångatogs 1946 av de allierade och erkände att han gjort sig skyldig till brotten. Men ansåg sig inte behöva ha något samvete. Han hade bara gjort vad man sagt åt honom att göra. Dessutom hade den slutliga verkställigheten av alla beslut utförts av assistenten Josef Kramer som utbildats i ett annat koncentrationsläger — Bergen-Belsen.

Rudolf Höss skrev en självbiografi innan han avrättades. En självbiografi som visar hur naiv — och samtidigt komplex — en massmördare kan vara.

TEXT: BENGT MELIN